

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра історії України і туризму

Кваліфікаційна робота бакалаврана тему:
«Туристичний потенціал Грузії»

Допущено до захисту
«__» травня 2020 року

студентки групи Т01б-16
факультету перекладознавства
освітньо-професійної програми
Туристичне обслуговування
заспеціальністю 242 Туризм
Сидоренко Анастасії Андріївни

Завідувач кафедри
історії України і туризму
Васильчук Володимир
Миколайович

Науковий керівник:
доктор історичних наук, професор
Васильчук Володимир Миколайович

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНОСНОВИ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ГРУЗІЇ	6
1.1 Сутність поняття туристично-рекреаційні ресурси	6
1.2 Теоретичі аспекти туристично-рекреаційних ресурсів	9
1.3 Особливості розвитку туризму в державі	16
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ТА ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	23
2.1 Характеристика природних об'єктів туристично-рекреаційних ресурсів.	23
2.2 Історико-культурні туристично-рекреаційні ресурси держави.....	33
2.3 Оцінка кліматичних та бальнеологічних ресурсів Грузії.....	41
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ВИДИ ТУРИЗМУ ЩО ВИПЛИВАЮТЬ З ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ	51
3.1 Моделі гірськолижного туризму	51
3.2 Релігійно-паломницький туризм.....	55
3.3 Удосконалення туристичної системи і потенціалу Грузії	57
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	71

ВСТУП

У вирішенні економічних питань державирозвиток туристичного потенціалу відіграє значну роль. За рахунок туризму створюються передумови для поліпшення платіжного балансу країни, створюються нові робочі місця, підвищується рівень життя населення. Розвиток сфери туризму підвищує рівень освіти, сприяє вдосконаленню систем медичного обслуговування населення. Безпосередньо галузь туризму впливає на культурний, соціальний та економічний розвиток країни. Туризм слід вважати міжнародною та інтернаціональною індустрією, завдяки сприянню двох взаємопов'язаних факторів: з одного боку, підприємства туристичної індустрії з метою збільшення прибутку систематично розширюють географію подорожей в усьому світі, по-друге, з метою підвищення рентабельності систематично проводять інвестування туристичного бізнесу на міжнародному рівні. Завдяки розвитку туризму мандрівники знайомляться з історією, культурою, звичаями відвідуваних країн, з корінним народом та його духовними і релігійними цінностями. Зростають показники економіки країни, зростає прибуток вітчизняних фізичних та юридичних осіб, що так чи інакше пов'язані з наданням туристичних послуг.

Актуальність дипломної роботи полягає в тому, що у Грузії дуже великий потенціал для розвитку туризму, що сприяє збільшенню економічних показників країни. Завдяки туризму ми маємо змогу ознайомитись з економічним станом держави, розвитком національної культури, історією, традиціями та духовним потенціалом нації. Розвиток туризму в Грузії зараз вийшов на новий етап. Після «трояндової революції» (2 листопада 2003 – 04 січня 2004 років) туристична галузь набирає обертів. Туристичний бізнес має велике майбутнє і уряд його визнає пріоритетним, інвестори останнім часом цікавляться даною сферою та інтенсивно закупають різноманітні туристичні об'єкти. Іноземні фахівці відзначають, що у туристичного бізнесу в Грузії великі перспективи, і він може внести

величезний внесок в економіку країни. Попит на туристичні послуги постійно зростає, відповідно збільшується кількість туристів. Посилюється конкуренція на ринку туристичних послуг. Тому для туроператорів важливо освоювати нові туристичні регіони і пропонувати своїм клієнтам нові тури. У зв'язку з цим, такий туристичний напрямок як Грузія, може стати відкриттям як на світовому туристичному ринку, так і на ринку туристичних послуг України. Вивчення і оцінка туристичного потенціалу Грузії життєво важливі як для створення позитивного образу країни серед вітчизняних туроператорів і їх потенційних клієнтів, так і для оцінки перспективи розвитку даного туристичного напрямку.

Об'єктом дослідження є особливості туристичного потенціалу у Грузії.

Предметом дослідження є розвиток туризму на території Грузії, його різновиди.

Мета дипломної роботи полягає в дослідженні теоретичних і практичних аспектів сутності, змісту та особливостей туристичного потенціалу Грузії. Вивчення історичного розвитку туризму в країні. Для досягнення поставленої мети в роботі необхідно вирішити наступні завдання: вивчити Грузію як об'єкт туристичного інтересу; розглянути регіональні особливості розвитку туризму в Грузії; обґрунтувати розвиток туризму на території Грузії; дослідити формування туризму на території Грузії; визначити перспективи туризму Грузії як засобу розвитку здоров'я та безпеки суспільства; дослідити сучасні підходи до розвитку туризму у Грузії; дослідити розвиток перспективних видів туризму у Грузії.

За останні роки держава реалізувала ряд важливих проектів в містах Сігнагі, Кварелі, Батумі, Анаклія, Кобулєті, Мцхета, Гудаурі та інших, що посприяли залученню туристів. Для любителів активного виду відпочинку Грузія розвиває гірські тури в Степанцмінду, Хевсуреті і інші високогірні райони. Також з кожним днем покращується інфраструктура екотуризму як

одного з найперспективніших видів стійкого туризму на територіях Кавказу, що охороняються.

Міністерством економіки та сталого розвитку Грузії спільно з Національною адміністрацією туризму при фінансовій і технічній підтримці Усесвітнього банку розроблена «Стратегія розвитку туризму у Грузії – 2025». Мета стратегії – приріст економіки держави. Стратегія розвитку туризму у Грузії спрямована на поліпшення задоволеності туристів і прогресування туристичної індустрії, а також на оптимізацію можливостей для створення нових робочих місць і знищення бідності.[45]

Питанням розвитку туристичної індустрії приділяють увагу в своїх роботах різні іноземні та вітчизняні автори. Найбільш вагомий внесок у дослідження даної сфери внесли науковці: Данильчук В., Пацюк В., Чудновський А., Жукова М., Буйленко В., Чередниченко А., Візгалов Д., Тютюнник Ю. Питанням релігійного туризму присвячені роботи дослідників Христова Т., Александрової А., Сеніна В., Миронова А. та ін. Проблемам розвитку туризму в сучасній Грузії присвятили свої роботи вчені: Девадзе А., Ватейшвілі Д., Азарашвілі П.

В дипломній роботі, крім вивчення теорії використовувались наступні методи дослідження: спостереження; огляд сайтів; аналіз; систематизація. Результати роботи можуть бути використані для подальшого поглибленого вивчення проблеми розвитку туризму в Грузії.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання викладеного для ознайомлення з туристичним потенціалом Грузії: з історико-культурними та природними об'єктами, кліматичними та бальнеологічними ресурсами, з найпоширенішими в країні гірськолижним та релігійно-паломницьким туризмом.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків. Робота має загальний обсяг 70 сторінок, кількість джерел, використаних в роботі 57.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ГРУЗІЇ

1.1 . Сутність поняття туристично-рекреаційні ресурси

В останні десятиліття сфера туризму і рекреації перетворилась в одну з найбільш прибуткових та розвинутих галузей світового господарства. Вона виконує важливу роль у соціально-економічному розвитку багатьох країн та їх окремих регіонів, забезпечуючи створення додаткових робочих місць та підвищення якості життя місцевого населення. Значення туризму в суспільстві багатогранне: він стимулює розвиток супутніх з туристично-рекреаційною сферою галузей – транспорт, зв'язок, торгівля, виробництво сувенірної продукції, сфера послуг, ресторанне господарство, будівництво тощо. Крім того, туризм є реальним каналом міжкультурної комунікації, сприяє збереженню культурної спадщини та традицій країн і народів, сприяє розвитку їх промислів, відновленню та збереженню культурно-історичних пам'яток. Туристичний потенціал Грузії охоплює різносторонні поняття, що включають у себе сукупність природних, етнічних, культурних, соціальних та історичних ресурсів, а також має в наявності господарські та комунікаційні інфраструктури території, що служать або можуть служити передумовами розвитку різних видів туризму.

Основа туризму лежить у його цільовому та розумному використанні туристичних ресурсів. За визначенням, туристичні ресурси є специфічними властивостями природного середовища, поєднання природних ресурсів, людська життєдіяльність, природні, історичні, соціально-культурні об'єкти, які є предметами зацікавлення туристів. Ці всі аспекти стимулюють їх до подорожей. Ресурсом є не лише географічні ландшафти та водойми, чи історичні пам'ятки, а й тиша, чисте повітря, гостинність жителів, доступність розваг тощо. Слід зазначити, що умовою для розвитку туристичного бізнесу завжди є наявність туристичних ресурсів.

До туристичних рекреаційних ресурсів слід віднести природні та антропогенні геосистеми, тіла й явища природи, артефакти, що можуть бути використані для організації відпочинку й оздоровлення подорожуючих у визначений час із застосуванням технологій і за певних матеріальних спроможностей.

Сутність туристичних ресурсів полягає в їх основі для формування туристичного продукту та його подальшої пропозиції. До туристичних ресурсів слід віднести все, що можна використовувати в виділеному районі для організації туристичної діяльності та залучення туристів.

Якщо розглядати туризм як вид рекреації, а туристичні ресурси оцінювати з позиції рекреаційної діяльності, то поняття «туристичний ресурс» ототожнюється з поняттям «рекреаційний ресурс». Деякі автори визначають рекреаційний ресурс як поєднання компонентів природи, соціально-економічних умов і культурних цінностей, що виступають як умова задоволення рекреаційних потреб людини.

За основу використання туристичних ресурсів і туристичних об'єктів для цілей туризму слід брати зацікавленість подорожуючих та їх враження. Туристичним інтересом (інтересом подорожуючого), слід вважати: перспективу одержання туристом інформації, позитивних емоцій від відвідування об'єкту або потенційну можливість задовольнити заплановану потребу подорожуючого в конкретній туристичній послугі, туристичному товарі або туристичному продукті, який він хоче отримати в перспективі. При цьому, його інтерес буде заснований на якомусь із комплексів туристичних ресурсів, що є об'єктом туристського інтересу.

Об'єктами туристичного інтересу слід вважати: визначні пам'ятки, природні об'єкти і природно-кліматичні зони, соціально-культурні об'єкти що, спроможні задовольнити потреби подорожуючого під час туристичної поїздки або подорожі й споживанні туристичних послуг або туристичного продукту. Втім, щоб ці об'єкти можна було ефективно використати для

туризму, потрібна певна інфраструктура й індустрія туризму, які забезпечать: надання туристові інформації про конкретний туристичний об'єкт, необхідної й достатньої для переконливої мотивації вибору подорожі саме у цю місцевість і до цього об'єкта; комфортне і безпечне переміщення туриста до місцевості; розміщення; харчування; розваги.

Людина завжди прагне пізнавати щось нове, невідоме або ж особисто переконатися в тих властивостях певного об'єкта, про які він прямо або опосередковано довідався з різноманітних джерел (книги, кіно, відео, розповіді, статті, інтернет ресурсів). Слід зазначити, що не всі побачені об'єкти або події впливають на людей позитивно, деякі визивають гострі, а також зовсім болісні та неприємні відчуття, деякі об'єкти криють у собі реальну небезпеку (пригодницький або екстремальний туризм). Однак не зважаючи на ймовірність отримати негативні емоції, туристи цікавляться об'єктами та завжди впевнені в позитивному завершенні подорожі.

Даючи визначення туристичному враженню, слід зазначити, що це комплекс здебільшого позитивних емоцій, духовний і фізичний стан відпочивальника, що сформувалися під впливом споживання туристичних послуг, придбання туристичних товарів, споживання туристичного продукту.[32]

Туристське враження людина отримує під час екскурсій, спостереження природних ландшафтів, відвідування атракціонів, закладів харчування, проживання в готельних номерах або санаторіях. Взагалі враження про туристичні ресурси і тур загалом складається з багатьох складових. Людина, купуючи туристичні послуги, природно планує одержати позитивні емоції від туру у процесі пізнання навколишнього середовища, історичних об'єктів або отримуючи послуги щодо оздоровлення. Також слід зазначити, що не всі види туризму мають розважальну мету, наприклад, діловий туризм.

1.2. Теоретико-методологічні аспекти туристично-рекреаційних ресурсів

Дослідження туристично-рекреаційного потенціалу регіону відображені у працях вітчизняних авторів: Бутко М., Бутової Т., Дунец А., Дутчак С., Крупочкіна Є., Лось М., Святохо Н., Тельцової А., Пижової О., Шабаліної Н. та інших авторів. Також проблеми розвитку рекреації та туризму знайшли відображення в працях зарубіжних дослідників, серед яких: Азар В., Арєжкі Р., Боуен Дж., Браймер Р., Веденін Ю., Каспар К., Лейпер Н., Майкенз Дж., Макаричева К., Мірбабаєв Б., Піотровський Дж., Пірс Ф., Суорбрук Дж., Уокер Дж. Р., Фрейтаг А. та інші. [7]

Під рекреаційним потенціалом слід розуміти сукупність рекреаційних ресурсів конкретної території на певну дату, які використовуються або можуть використовуватися для рекреації. За допомогою туристичного потенціалу визначаємо приналежність потенціалу до сфери туризму, а за допомогою рекреаційного потенціалу відбувається відновлення сили, психологічного стану та здоров'я людини в процесі відпочинку. Словосполучення «туристично-рекреаційний» є найбільш повним. Він об'єднує і рекреаційну діяльність, метою якої є задоволення потреб у відпочинку, і туризм, який включає в себе, окрім задоволення потреб у відпочинку, ще й професійно-ділові цілі. Туристичні ресурси, їх величина, структура, динаміка і баланс джерел формування є важливими чинниками туристично-рекреаційного розвитку регіону.

На практиці набули широкого використання методика оцінки туристично-рекреаційного потенціалу в комплексі. Вона базується на оцінці ймовірного об'єму та на пропускній здатності туристично-рекреаційних об'єктів, на експертній грошовій оцінці якості цих об'єктів і кількісних результативних показниках, що показують фактичну кількість туристів, що скористалися туристичними послугами.

У таблиці 1.1 наведені висловлювання різних авторів щодо визначення «туристично-рекреаційний потенціал» Див. табл. 1.1[7]

Таблиця 1.1

Тлумачення визначення «туристично-рекреаційний потенціал» у науковій спеціалізованій літературі

№	Визначення	Автор та джерело
1.	Туристично-рекреаційний потенціал – сукупність пов’язаних з певним об’єктом (територією) природних і рукотворних тіл та явищ, а також умов, можливостей і засобів, придатних для формування туристичного продукту та здійснення відповідних турів, екскурсій, програм	Дроздов А. В.
2.	Туристично-рекреаційний потенціал – це сукупність туристично-рекреаційних ресурсів, їх територіальних поєднань і умов, що сприяють задоволенню потреб населення в туристичній та рекреаційній діяльності	Шабаліна Н. В.
3.	Під туристично-рекреаційним потенціалом території розуміється вся сукупність природних, культурно-історичних, соціально-економічних, геополітичних та інших передумов для організації рекреаційної діяльності на певній території. Під туристично-рекреаційним потенціалом території розуміється наявність на ній певних унікальних або, принаймні, цікавих не тільки для місцевих жителів об’єктів	Ніколаєнко Т. В.
4.	Туристично-рекреаційний потенціал – здатність наявних туристично-рекреаційних ресурсів регіону приносити доходи різним економічним суб’єктам у певний період часу.	Козирев В. М.

Продовження табл.1.1

5.	Туристично-рекреаційний потенціал – сукупність якісних та кількісних характеристик природних, історико-культурних та інших ресурсів території, а також її туристичної інфраструктури, що впливають на розвиток туризму та рекреації.	Гуляев В. Г., Селіванов І. А.
6.	Сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих один з одним потенціалів регіону, які використовуються в туристичній діяльності, а також нових, сформованих у процесі цієї діяльності та використовуваних чинників виробництва регіону.	Севастьянова С. А.
7.	Туристично-рекреаційний потенціал території формують ті ресурси, які на сьогоднішній день використовуються, а також ті, які через низку об'єктивних соціально-економічних причин недоступні, але можуть бути використані за певних умов. Туристично-рекреаційний потенціал включає два поняття, які нерозривні та взаємодоповнюють одне одного: рекреаційний потенціал, як природну складову, тобто ступінь здатності території позитивно впливати на фізичний, психічний та соціально-психологічний стан людини під час відпочинку, та туристичний потенціал – культурно-історичну спадщину – як антропогенну складову, а також певні ландшафтні комплекси, де відбувається туристична діяльність, знаходяться окремі природні або антропогенні туристичні об'єкти, які відвідуються туристами, зокрема музеї, пам'ятки культури, архітектури, археології, традиції населення, народні промисли тощо.	Дутчак С. В.

Продовження табл.1.1

8.	Туристично-рекреаційним потенціалом території називають відношення між фактичною і гранично можливою чисельністю туристів, яка визначається виходячи з наявності туристично-рекреаційних ресурсів. Туристично-рекреаційний потенціал – це здатність території прийняти певну (гранічну) кількість туристів (рекреантів), при якій не відбувається порушення стану природної та екологічної рівноваги	Кусков А. С., Лисікова О. В.
----	--	------------------------------

На підставі вищезазначеного, слід підкреслити, що багато авторів наукових праць вважають потенціал сукупністю взаємопов'язаних ресурсів, необхідних для досягнення певних цілей. Туристично-рекреаційний потенціал – вміщає в себе досить багато чинників, що визначають туристично-рекреаційну привабливість певного регіону.

До туристично-рекреаційного потенціалу регіону слід віднести: природно-екологічні умови; політичні умови; культурно-історичні умови; морально-психологічні умови; соціально-демографічні умови; інженерно-технічні умови; трудові ресурси; транспортну доступність територій; туристичну інфраструктуру регіону; фінансово-економічні умови; адміністративно-управлінські умови; здатність щодо впровадження інновацій. [7]

Отже, туристично-рекреаційним потенціалом є сукупність пов'язаних природних між собою матеріальних засобів, які в процесі взаємодії здатні виробляти продукцію або продукт. Будь-яке збільшення ресурсів призводить до його зростання. Використання природних, лікувально-оздоровчих, культурно-історичних, розважальних об'єктів, які можуть бути використані для організації туристично-рекреаційної діяльності, здатне підвищити потенціал регіону за рахунок доходів від туристичних, оздоровчих та рекреаційних послуг для зовнішніх і внутрішніх споживачів.

Актуальність визначення складових елементів туристично-рекреаційного потенціалу дослідження його властивостей полягає в тому, що вони дозволяють: більш повно виявити елементи, що входять до складу сукупного туристично-рекреаційного потенціалу регіону; більш точно розрахувати величину потенціалу регіону; дослідити можливості інтеграції елементів, що входять до складу туристично-рекреаційного потенціалу регіону. Проблематиці визначення складу сукупного туристично-рекреаційного потенціалу регіону приділялась увага в працях вітчизняних та закордонних дослідників, зокрема Арсенєвої Е., Гуляєва В., Гудзь П., Дроздова А., Колбовського Є., Кускова О., Руденко О., Святохо Н. та інших.[7] Але слід зазначити, що їх результати викликають багато питань та містять окремі протиріччя, та потребують подальшого дослідження так як усі вони розглядали туристично-рекреаційний потенціал регіону залежно від напрямку своїх досліджень.

Російський вчений Зорін І. визначає, що туристично-рекреаційна система формується з трьох складових: природи, суспільства, народного господарства містить у собі компоненти вказаних підсистем: природні туристичні ресурси, туристів (умовна тимчасово сформована суспільна група), туристичні засоби (матеріально-технічні, енергетичні й трудові ресурси, необхідні для обслуговування туристично-рекреаційної системи). [21, с. 384].

Одним з видів рекреаційного ресурсу визначає науковець Ковальчук А. паломництво, як подорож до релігійного об'єкту, що може сприяти духовному оздоровленню, пізнавальній діяльності і насиченості туристичними враженнями подорожуючого. [11]

Теоретичні та практичні аспекти розвитку релігійно-паломницького туризму розглянуті в працях багатьох українських та зарубіжних авторів: Александрової А., Архіпова В., Бабкіна О., Бейдика О., Біржакова М., Воскресенського В., Гайдукевича Л., Глушко А., Даниленко М.,

Квартальнюва В., Любіцевої О., Сеніна В., Смаль І., Соколова Т., Стадника О. та ін.

Питанням розвитку туризму в Грузії приділяють увагу й багатогрузинських науковців та політичних діячів. Наприклад, доктор економічних наук, професор Марина Метревелі, яка також є провідним спеціалістом у галузі парламентської економіки та економічної політики, розглядає сучасний стан та проблеми й перспективи розвитку грузинського туристичного сектору, включаючи активізацію альтернативних для Грузії форм туристичного обслуговування. Вона зазначала, що туризм є постійним процесом у всіх країнах, що в Грузію можна залучати туристів за допомогою різних рекламних та маркетингових кампаній, але в умовах конкуренції основну увагу слід приділяти утриманню відпочиваючих.[25, с. 42]

Кандидат економічних наук Ткешелашвілі Марина Леванівна, досліджувала в своїх працях динаміку розвитку суб'єктів туристичної діяльності України та Грузії в контексті сучасних економічних проблем.

Окремі питання щодо туристичної співпраці Грузії та України, у тому числі й у галузі паломницького туризму, викладено в працях доктора економічних наук, професора, керівника центру забезпечення якості та наукової діяльності Міжнародної школи туризму Тбіліського державного університету Корганашвілі Л.

У своїх публікаціях, кандидат сільськогосподарських наук, асоційований професор Шарабідзе Нана Ревазівна, основну увагу акцентує на необхідності запровадження нових активних форм туристичного обслуговування в Грузії, які повинні базуватися на активному відпочинку й стимулювати розвиток молодіжного туризму.

Асатіані К. досліджує діяльність Грузинської Православної Церкви в сучасних умовах її розвитку та описує географію її основних святинь. Грдзелідзе Т. аналізує наявні культурно-релігійні об'єкти сучасної Грузії, а

Хевсуріані Л. вивчає діяльність грузинських монастирів, у тому числі й паломницькі храми[29, с.170].

В Батумі Мамука Бердзенішвілі, колишній начальник управління Аджарського туризму, створив туристичний інститут для просування туризму в країні. Інститут є аполітичною і некомерційною організацією, основною метою якої є сприяння економіці Грузії, зокрема, туризму, сталому розвитку, ретельному вивченню фундаментальних питань в сусідніх областях, залучення державних установ і місцевих жителів до цієї галузі. Команда експертів інституту обслуговує процес економічного розвитку країни за допомогою співпраці з партнерськими організаціями, приватним і державним секторами. В інституті відбуваються зустрічі різних форматів (конференції, форуми, семінари), метою яких є підвищення знань та вмінь персоналу, що працює в туристичній галузі.[57]

Важливу роль у регіональному розвитку Грузії зіграв закон від 26 жовтня 2010 року «Про підтримку розвитку вільних туристичних зон в Кобулеті і Анаклії», що планував придбання інвесторами ділянок землі для побудови готелів за символічну плату – 1 ларі, при збереженні профілю протягом 15 років. Причому назначений термін інвестор звільняється від податків на дохід та майно. Більш того, держава бере на себе приведення в порядок інфраструктури. Даний закон сприяє залученню інвесторів та туристів на Чорноморське узбережжя.[45]

Також туризм у Грузії регулюється наступними законами: «Про туризм та курорти»[35] та «Про зони санітарної охорони курортів та курортних зон»,[37] а також Статутом туризму. Закон Грузії «Про туризм і курорти» регулює відносини, що існують у сфері туризму та курортній діяльності. Відповідно до цього закону, туристичні та курортні ресурси Грузії є національним багатством і охороняються державою. Політика країни у сфері туризму та курортів визначається парламентом, а Президент забезпечує єдину політику та затверджує санітарно-захисні зони.

Грузія входить до переліку держав, що є членами UNWTO (World Tourism Organization – Всесвітня туристська організація). Слід зазначити, що в червні 2020 року у Грузії вперше повинно пройти засідання виконавчої ради Всесвітньої туристської організації (UNWTO). Засідання виконавчого ради спочатку було заплановано в Іспанії, але, завдяки посередництву генерального секретаря організації Зураба Пололікашвілі, воно має пройти в Грузії. Джорджія розраховує на те, що засідання виконавчої ради СОТ (світової організації торгівлі) буде сприяти підвищенню впізнаваності країни в усьому світі і залученню інвестицій в сфері туризму.

Важливу роль у розвитку міжнародного туризму відведено внутрішньому, регіональному туризму. Розвиваються старі і створюються нові туристичні центри, об'єкти культури, відпочинку, харчування і т. д. Якщо країна зможе задовольнити потреби вітчизняних туристів, то в подальшому їй буде легше вийти на міжнародний рівень.

Розвиток як внутрішнього, так і іноземного туризму позитивно позначається на економічному зростанні регіонів, особливо високогірних, у населення яких доходи нижче середнього та мало економічних перспектив. Багато людей в невеличких місцях володіють обширними достовірними знаннями про свій регіон, які передаються з покоління в покоління. Це є хорошим потенціалом для роботи професійними гідми в своїй місцевості. Мандрівники, завдяки своїм різнобічним інтересам: до історичних об'єктів, природних та ландшафтних краєвидів, лікувальних та оздоровчих місцевостей відвідують різні регіони Грузії, це безпосередньо допомагає розвитку туристичної галузі.

1.3. Особливості розвитку туризму в державі

Грузія (груз. საქართველო [sak^hart^hvelo], Сакартвело) – держава у Східній Європі, що лежить на території від східного берега Чорного моря до Великого Кавказького хребта. Країна має великий туристичний потенціал

завдяки своєму природному різноманітному клімату, наявності Чорноморського узбережжя, яке є дуже привабливим місцем не тільки для місцевих жителів, але й для туристів зі всього Світу. Грузія має хороший потенціал для розвитку гірськолижного спорту, альпінізму та агротуризму, що зумовлено існуванням великих та малих гір Кавказу, більшість з вершин яких перевищують 4000 метрів, а, наприклад, такі як Шхара та Казбек більше 5000 метрів. Приваблива природа довкілля, курорти з великою кількістю курортних місць та цілющим призначенням – все це є туристичним потенціалом Країни.

Грузія багата культурними та історичними пам'ятками, деякі з яких датуються ще століттями до нашої ери. Археологічні розкопки показують, що на грузинській землі одним з перших в світі зародилося мистецтво обробки металу та виноробство. Перші згадки про державу Колхіда зустрічаються в міфі про подорож аргонавтів за золотим руном. Не всі археологи однозначно впевнені в його реальності, але знайдені артефакти достовірно підтверджують, що згадана Тацитом древня Кавказька Іберія в IV ст. до н. е. дійсно існувала.

Розвиток туризму в Грузії обумовлений багатьма причинами та характеризується певними тенденціями. Війни, що були в країні на початку 90-х років зашкодили іміджу Грузії, в результаті чого зменшився потік туристів. В державі в цей період мали перевагу тільки два види туризму: пляжний та гірський, а оздоровчий туризм істотно знизився.

Ще напередодні президентських виборів 2004 року, Грузія була напівзруйнованою державою, з глибокою економічною та фінансовою кризою. Були відсутні дороги. Міста країни мали проблеми з постачанням електроенергії, води, газу. Громадяни були пригнічені, відчували безвихідь та безперспективність. За опитуванням, проведеним у 2002 році в школах Кутаїсі (колишньому центрі злочинного світу Грузії), 25% хлопчиків хотіли стати злочинцями в законі, а 35% дівчат – дружинами злочинців у законі.

Для захисту в країні громадяни обирали звернення до бандитів, тому що правоохоронна система на той час була на одній нозі з кримінальним світом. Намагання шукати захист у правоохоронців (міліції, прокуратури) та в судах нікому в ті роки не приходило на думку. Державтоінспекція від імені держави здійснювала пограбування водіїв на дорогах, а також був поширений бізнесвикрадення людей.

Надзвичайний та повноважний посол Грузії в Україні (до кінця 2012 року) Григол Катамадзе відзначав, що «єдине, з чим країна не мала проблем, – так це з національною ідентичністю».[46]

Цей безлад та криза в державі призвели до Революції Троянд у листопаді-грудні 2003 року. У січні 2004 року понад 96% підтримки грузини віддали на президентських виборах Михайлу Саакашвілі. Новообраний президент зробив спробу збудувати нову країну та внести суттєві зміни зокрема в туристичній сфері. Протягом наступних років нова команда провела глибокі та ефективні перетворення в державі.

Результати реформ можна побачити в сьогоденні. З'явилося світло в багатьох навіть найдальших гірських селах, до більшості з яких було прокладено якісні дороги. Слід зазначити, що в державі вийшло майже знищити до кінця корупцію, народ почав довіряти правоохоронним органам. У грузин на сьогоднішній день з'явилась можливість отримати будь-яку довідку чи документ, навіть такі як посвідчення водія та паспорт, протягом п'ятнадцяти хвилин. Роздивляючись світові рейтинги, слід зазначити, що на даному етапі Грузія стрімко вирвалась в лідери за показниками економічного зростання, за кількістю реєстрацій майна, за простотою отримання ліцензій на будівництво, за простотою відкриття бізнесу та інше.

Під час президентства Михайла Саакашвілі відбулися серйозні реформи поліції і чиновництва.

В період 2000-2004 років в Грузії почала відроджуватись туристична інфраструктура. Завдяки легалізації приватної власності, зосновництву

недержавних і громадських організацій, посиленню міжнародних зв'язків ситуація в країні почала стабілізуватись. Але все ж до 2008 року туристична галузьне відрізнялась конкурентоспроможністю. Більш розвиненим був іноземний туризм, а внутрішній був зовсім не розвинений.

В 2008 році від російсько-грузинської війни індустрія туризму знов зазнала поразки. Але після її закінчення Грузія почала дуже активно відтворювати позитивний туристичний імідж, виходячи на якісний новий рівень. В цей процес були залучені різні регіони держави (Аджарія, Кахетія, Сванетія та ін.). В 2010 році була розроблена стратегія регіонального розвитку Грузії, що передбачала серед пріоритетів розвиток туризму і захист навколишнього середовища. Ця державна стратегія поступово зробила галузь основою економічного розвитку Грузії. Країна взяла курс на розвиток економіки, в Грузію прийшли інвестиції, а вслід за ними – іноземні туристи.

Розглядаючи особливості розвитку туризму в Грузії, слід зазначити, що туристичний потенціал в країні ще не до кінця вивчений та застосований. Необхідна активна державна політика для отримання іноземними туристами якісних умов відпочинку. А саме, потрібно зберегти баланс між ціною конкретної туристичної послуги та її якістю, що дозволить галузі стати конкурентоспроможною, впершу чергу на внутрішньому ринку. В даний момент Грузія знаходиться на тому етапі, коли постійно зростає попит, а ринок не здатний забезпечити пропозиціями, що викликає зростання цін, а не якості. Такий стан справ впливає на рішення потенційних туристів відпочивати в інших місцях, оскільки відпочинок на Середземномор'ї, зокрема в Туреччині, обходиться дешевше, ніж в Грузії. Головним чином ціни ростуть через вартість авіаквитків і проживання в готелях.

У Грузії роблять акцент на число туристів, що відвідали країну, що само по собі не говорить про конкурентоспроможність. У країні мало домашніх готелів, у місцевого населення не розвинені менеджерські навички, воно фінансово неспроможне. Все це негативно впливає на рівень

обслуговування та створює бар'єри для туроператорів. Ці ж причини уповільнюють і розвиток внутрішнього туризму. Додам також, що в країні не налагоджено виробництво сувенірів і національної атрибутики.

Розглядаючи розвиток туризму в країні, слід зазначити, що йому заважають такі фактори, як економічна нестабільність, погана соціальна ситуація, безробіття, бідність, неправильне співвідношення між туристичним продуктом і його ціною, неконкурентоспроможність цін на авіаквитки і т. д. Спланована політика в цій сфері повинна підвищити на внутрішньому ринку попит на різні послуги і сервіс, а це в свою чергу підвищить рівень обслуговування і зробить його конкурентоспроможним на Світовому рівні. Слід зазначити, що на сьогоднішній день туристичний бізнес в Грузії монополізований. Компанії, що контролюють діяльність не орієнтовані на внутрішній ринок, що в цілому не сприяє розвитку туристичної сфери.

Друге десятиліття XXI ст. принесло нові тенденції: уряд прийняв довгострокову, до 2025 року, програму розвитку туристичної індустрії. Завдяки цьому, в пріоритеті стали не тільки колишні відвідувачі, а й гості з Європи, які звикли до іншого рівня комфорту. В економіку країни почали надходити іноземні інвестиції, що призвело до зростання кількості туристів в чотири рази. Провели повну реконструкцію туристичного центру Тбілісі, Батумі, центр пляжного відпочинку, після оновлення став відповідати європейським стандартам. В провінціях з'явилися та були приведені до ладу цікаві об'єкти. В Грузію як і раніше можна приїхати самостійно, зупинитись в бюджетних будинках для подорожуючих, або як варіант заночувати в наметі. Серед місцевих жителів нескладно знайти російськомовне населення, до молоді можна звернутись з питаннями англійською. На даному етапі у планах держави – розвиток інфраструктури та розширення туристичного потоку також за рахунок зимових місяців.

За даними Міністерства Внутрішніх Фінансів, протягом 2007-2013 років Грузія мала один з найвищих у світі темпів розвитку. У 2007 році –

12%, у кризовому 2011 показник економічного зростання склав 6,5%. Протягом шести років – з 2003 до 2009 року держбюджет Грузії зріс у десять разів. Слід зазначити, що в ті ж роки середня зарплатня зросла у понад чотири рази і за даними Національної статистичної служби Грузії вже після війни серпня 2008 року і під час світової кризи – наприкінці 2009 року – становила 377 доларів. Для порівняння: в Україні у грудні того ж кризового року середня зарплатня становила 2233 гривні або 280 доларів. Такі ж темпи щодо пенсій. Мінімальна пенсія була збільшена у понад сім разів. [38]

Протягом 2003-2007 років зовнішній борг Грузії зменшився з 46,3% ВВП до 18,1%. Щоб стати успішною країною Грузія:обрала лідера, команду, сформувала ідею розвитку, визнала цінність принципів свободи, чесності та справедливості. Грузини не помилились на початку 2004 року, коли обрали президентом Грузії Михайла Саакашвілі, а у 2008, підтвердили свій вибір. Вони обрали президента, здатного працювати на благо своєї країни.[38]

Розглянувши особливості розвитку туризму в державі, незважаючи на вищезазначені сприятливі обставини, слід зазначити, що туризм у Грузії недостатньо розвинений. Отже, наявний потенціал не використовується належним чином і значна частина потенційного доходу, який можна отримати від туризму, втрачається. Це пов'язано з багатьма проблемами в країні та, зокрема, у цій галузі, які неможливо перерахувати повністю.

Підсумовуючи викладене, слід підкреслити, що в розділі було розкрито сутність понять «туристичні ресурси» та «рекреаційні ресурси» Грузії, їх зміст та взаємозв'язок. Зокрема, на підставі проведеного аналізу зроблено висновки щодо цих понять, що по суті означають один і той же предмет дослідження, що дозволяє їх використовувати як синоніми.

Можна зробити висновок, що формування туристичного потенціалу регіону обумовлено можливістю використання туристичних ресурсів в організації і розвитку туристичної діяльності на певній території. Здатність суб'єктів туристичної діяльності ефективно використовувати туристичний

потенціал регіону забезпечуватиме успішний розвиток як суб'єктів туристичної індустрії, так і регіону.

Можна стверджувати, що кожен регіон Грузії на основі аналізу туристичних ресурсів формує туристичний потенціал, що відповідає можливостям суб'єктів туристичної діяльності використовувати туристичні ресурси регіонів. Туристичний потенціал сприяє підвищенню привабливості території для туристів, а туристичні регіони Грузії є перспективними. Також для такої малої країни з унікальними природно-культурними ресурсами як Грузія, пріоритетним мають бути не кількість туристів, а економічне зростання, що викликається витраченими ними грошима, різноманітністю туристичних послуг, високим рівнем і якістю обслуговування.

У розділі, завдяки проведенню дослідження наукової літератури та інтернет ресурсів булорозкрито сутність туристичного потенціалу, не тільки як сукупності всіх наявних ресурсів туристичної діяльності, але і як здатності максимального їх використання для задоволення потреб громадян країни та іноземних туристів. Слід визначити, що туристично-рекреаційний потенціал регіону представляє собою сукупність взаємопов'язаних природно-ресурсних, історико-культурних та інфраструктурних компонентів.

Підсумовуючи, слід зазначити, що компоненти туристично-рекреаційного потенціалу є відносно автономними, тому що вони утворюють між собою стійкі взаємозв'язки та є взаємозалежними в межах туристично-рекреаційної системи. Досліджуючи матеріали, можна спостерігати, що кожна компонента туристично-рекреаційного потенціалу повинна бути об'єктом управління з боку людини. Також важливо, щоб між об'єктивними законами й потребами суспільства не було суттєвих протиріч.

РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ТА ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

2.1 Характеристика природних об'єктів туристично-рекреаційних ресурсів

Територія Грузії має кілька географічних зон завдяки своєму різноманітному рельєфу. Країна багата на корисні копалини, мінеральні джерельні води. Північний схід країни має гірський рельєф, а причорноморські райони розташовані в низовині. Ще на початку ХХ ст. це була нездорова територія, зіпсована випарами з боліт. Потім землі осушили, і тепер цей регіон – основа сільського господарства Грузії.

Завдяки різноманіттю географічних зон і поясів в країні налічується велика кількість видів тваринного та рослинного світу. Серед видів хижих тварин в заповідниках можна зустріти вовків, ведмедів, зникаючих леопардів, з копитних, наприклад, можна зустріти джейранів і турів. Також пристосувалися до кліматичних умов в країні завезені з Північної Америки єноти-полоскуни. У гірських річках і льодовикових озерах Грузії водяться сотні видів риби. В аграрних районах дуже добре виривають соковиті овочі та фрукти, котрі вирощують як для власних потреб, так й на експорт.

Регіон Грузії цікавий високим рівнем біорізноманіття з унікальною флорою і фауною, різноманітністю ландшафтів – від вологих гірських лісів і боліт до високих гір, альпійських екосистем і пустель, в ній все ще збереглися незаймані людиною ділянки. Наприклад рослинність в Грузії дуже різноманітна. За кількістю видів квіткових рослин регіон перевищує 4 500.[41]

В країні росте велика кількість реліктових і характерних тільки для даної місцевості рослини (діоскерія, самшит, хурма, понтійський і кавказький рододендрон та інші). Завдяки поєднанню на відносно невеликій території дуже різних природних, ландшафтних і кліматичних зон фауна Грузії є

надзвичайно різноманітною. Багато представників фауни є ендеміками або напівендеміками.

Флора та фауна Грузії знаходиться під захистом національних парків і природних заповідників. Близько 20% територій Грузії оголошені зонами, що підлягають захисту. Досліджуючи Грузію, можна нарахувати в ній 15 природних заповідників загальною площею понад 168000 гектарів. Найвідомішим з заповідників є Лагодехський заповідник, що відомий своїми широколистяними лісами та субальпійськими та альпійськими луками. Серед представників фауни слід виділити такі рідкісні види, як: дагестанський тур, козиця, олень, сарна, кабан, ведмідь. Також часто відвідуємим є Ріцинський заповідник з озером Ріца і темнохвойними лісами. Слід згадати Боржомський заповідник з хвойно-широколистяними лісами. Через територію якого прокладений нафтопровід Баку-Тбілісі-Джейхан.[41]

Національні парки Грузії є ідеальним місцем та туристичним потенціалом для тих кому цікавий екологічний туризм, трекінг, для тих хто любить прогулянки пішки. Вони є улюбленим місцем для досліджень та милувань ботаніків, орнітологів і фотографів.

Грузія є чудовим місцем для туристів, щомаять намір організувати або відвідати тур-спостереження за птахами. Різноманітний ландшафт країни дає унікальну можливість спостерігати за різними видами в умовах напівпустелі, в саванах, заплавах лісах, альпійських луках, льодовиках і болотах. В країні було досліджено 330 видів птахів, серед яких є види, щозанесені до Червоної книги. Наприклад кавказький тетерів (*Tetraoedus caspius*) або кавказький улар (*Tetraogallus caucasicus*). При бажанні відвідувачі можуть замовити тур з кваліфікованими орнітологами.[56]

В усіх гірських селах Грузії завжди наявні коні, батьківщиною яких є Кавказькі гори. В цих регіонах присутні породи коней великої витривалості і краси. Одним з туристично-рекреаційних ресурсів країни слід вважати

прогулянки на конях по гірських схилах з отриманням досвідутанеймовірних вражень.

Наприкінці 1990-х років у Грузії набули чинності ряд законів та правил, які регулюють водні ресурси. В 2003 році вони частково змінилися, але зміни не завжди вносилися чітко та послідовно. Наприклад метою Закону «Про управління водними ресурсами» стали принципи комплексного управління водними ресурсами, збереження води та сталого використання.[34] Закон «Про захист навколишнього середовища» регулює правові відносини між органами влади та фізичними та юридичними (права власності та організаційно-правові форми) особами в сфері охорони навколишнього середовища та природокористування на всій площі його територіальних вод, повітряного простору, континентального шельфу та економічної зони.[36]

Майже кожен регіон Грузії має багатий туристичний потенціал, має різноманітні курорти, історичні місця та пам'ятки. Найбільш помітними серед них є абхазький регіон з 38 історичними пам'ятками, 19 курортами та 72 цілющими водами. Кожен регіон абхазії потенційно багатий на курортні райони. Наприклад, в районі Гудаута є 26 пам'ятників історії і три відомі курорти. Що стосується решти регіонів Грузії, вони не відстають від Абхазії. Кахетія, наприклад, відіграє значну роль у збагаченні туристичного потенціалу Грузії. У цьому регіоні є 8 курортів для відпочивальників та 52 джерела лікувальної води. В регіоні налічується 73 культурні пам'ятки, більшість з яких були побудовані в далекому минулому. Цей регіон представляє великий інтерес як для місцевих відпочивальників, так і для іноземних туристів. Мандрівники можуть вільно відвідати основні визначні пам'ятки за один або кілька днів.

Грузинська столиця Тбілісі (Тіфліс – груз.თბილისი) – розташована на берегах річки Кури, на перетині головних торгових шляхів між Європою та Азією. Вона є економічним, політичним і промисловим центром Грузії. Тбілісі має багато стародавніх соборів і напівзруйнованих фортець,

старовинних кварталів і двориків з ажурними балконами, радянських будівель і ультрасучасних бізнес-центрів. Мандрівники їдуть сюди насолодитися природою, помилуватись історичними місцями, познайомитися з темпераментними місцевими жителями, спробувати автентичну кухню.

Пляжі Батумі однаково заповнені відвідувачами з різних країн, в нічних клубах грають найкращі діджеї світу, в готелях пропонують якісний сервіс, а в ресторанах можна відвідати дуже смачні страви національної кухні. Туристів в Батумі приваблюють не тільки хороший сервіс, сонячна погода та пляжі з прозорою водою. Інтерес представляє також багата історія цього міста і цікаві історичні пам'ятки. Крім того, в місті і околицях є всі можливості для активного спортивного відпочинку – занять дайвінгом і водними видами спорту.

Одним з найбільш конкурентоспроможних природних ресурсів Грузії на світовому ринку є цілюща питна вода. При її раціональному використанні країна може мати великий економічний зріст. Прогнозуючи на найближчі десятиріччя з огляду на забруднення водойомів планети, слід зазначити, що вода стане одним з найважливіших ресурсів для людства. У власності Грузії є дуже багато водного ресурсу. Подальший раціональний економічний розвиток країни має бути пов'язаний з водою, зокрема вона може зайняти одне з перших місць на світовому ринку води.

До туристично-рекреаційних ресурсів, завдяки великій кількості річок у Грузії слід віднести гідроенергоресурси. Загальна потенційна потужність річок складає 18,2 млн. квт, потенційні ресурси – 159,4 млрд. квт/г. У Грузії протікає 26060 річок, з яких 99,4% – маленькі річки довжиною менше 25 км. Озер налічується близько 860, більшість з них малі, тому загальна площа озер не перевищує 170 кв км, озера в основному з прісною водою. Угіддя Грузії з болотною водою займають особливо велику площу (225 тис. га) на низовині Кахетії. Захід Грузії оточений Чорним морем з протяжністю берегової смуги

становить 315 км. Природні підземні запаси прісної води оцінюються приблизно в 18 000 мільйонів кубометрів.[47]

Підземні води (прісні, мінеральні та термальні) посідають важливе місце серед мінеральних ресурсів Грузії. Вони характеризуються високими показниками якості та на відміну від твердих корисних копалин, відновлюються в часі. Прісна вода з найвищою якістю – найцінніший мінерал придатний для пиття. Вона як і повітря є одною з найактуальніших потреб людського життя. Тому вона вважається унікальною копалиною, за кількістю яких Грузія є однією з найбагатших країн. Більшість підземних прісноводних природних ресурсів (95%) – це питна вода, яка є дуже поширеною по всій Грузії, хоча нерівномірно.[38]

Забезпечення належної якості життя населення за рахунок забезпечення водними ресурсами для виробничих та побутових цілей має особливе значення. Якщо взяти за увагу світову водну кризу, створюються сприятливі умови для міжнародної торгівлі Грузії з іншими країнами мінеральною та питною водою, оскільки зростання цін і попит на них неминучі. Згідно статистичних даних, в даний час двадцять п'ять відсотків людей в світі живуть в умовах поганого водопостачання. Грузія багата водними ресурсами і при їх раціональному використанні їй не загрожує виснаження. Питання охорони та оптимального використання водних ресурсів у Грузії є нагальним, так як гостра екологічна проблема є наявною. Значна частина грузинського населення страждає від нестачі води, хоча в країні на даний час є великий запас водних ресурсів. Це пов'язано з тим, що територіальний розподіл водних ресурсів є дуже не вигідним з точки зору їх використання та, водночас, характеризується нераціональним споживанням. Необхідно застосувати систему організаційно-правових, техніко-економічних та екологічних заходів, покликаних зберегти та перетворити водні ресурси з метою забезпечення їх життєдіяльності. Тобто слід негайно розпочати раціонально використовувати водні ресурси.

Аналізуючи стан поверхневих вод Грузії слід зазначити, що рівень їх забруднення в даний час високий. Основними джерелами забруднення є: стічні води чорної металургії, хімічної промисловості та інших видів підприємств, що містять мінеральні солі, кислоти та інші забруднювачі; стічні води для фарб, синтетичних волокон та інших підприємств; стічні води, що використовуються для побутових цілей (забруднювачі – азот, фосфор тощо); різні види нафтопродуктів (походять з мийних цистерн, автомобілів); термічне забруднення водойм гарячою водою, яка може не містити шкідливих речовин, але підвищення температури води спричиняє зміни у флорі та фауні водойми, що може спричинити їх загибель.

Загалом забруднення водних об'єктів можна поділити на два види: мінеральні, джерелами яких є важкі промислові стічні води (забруднюють кислотами, солями, піском тощо) та органічні (їх джерелами є фекальні води, шкіряні, целюлозні заводи). Для раціонального використання водних ресурсів слід розрахувати максимальний обсяг та мінімізувати втрати від водокористування в різних галузях господарства. Грузія для розв'язання цього завдання впроваджує такі заходи, як: впровадження дрібномасштабних та безводних технологічних циклів на вододілах; визначення оптимальних норм зрошення сільськогосподарських угідь; визначення кращих механізмів контролю за використанням та споживанням водних ресурсів; розробка комплексних меліоративних систем та реалізація в сільськогосподарській діяльності. Слід наголосити, що найбільші втрати води в Грузії пов'язані з експлуатацією зрошувальних систем.

Досліджуючи туристичний водний потенціал як туристично-рекреаційний ресурс, слід зазначити, що в даний час розробляються прогресивні способи поливу. Спосіб осадження, наприклад, дозволяє заощадити 10-15% води при точному дозуванні та своєчасній поставці. Поки що тільки близько 15% площі зрошують цим методом. Перспективними для раціонального використання є підземні води та крапельне зрошення, що

може зменшити споживання води втричі. Однак на реалізацію цього методу потрібно виділити велику кількість коштів, а його влаштування пов'язане з технічними труднощами. Хоча використання найсучасніших технологій в зрошувальному землеробстві призводить до значних заощаджень води в державі.

Для дослідження системи крапельного зрошення було відібрано три пілотні села та три сільськогосподарські культури – виноград в Енніселі, картопля в Бедіані та цибуля в Руїсі. Проект демонстрації сталого управління водними ресурсами для підтримки розвитку сільського господарства та несприятливих наслідків зміни клімату був реалізований за підтримки Програми розвитку ООН, Глобального екологічного фонду (ГЕФ) та Міністерства навколишнього середовища та сільського господарства Грузії. У дослідних селах були проведені дослідження щодо рослинництва та водокористування, які розкрили результати впровадження краплинного зрошення. Місцеві фермери та представники асоціацій фермерів пройшли навчання щодо раціонального використання та управління системами крапельного зрошення.

До природних об'єктів туристично-рекреаційних ресурсів слід віднести Парк Лагодехі. Він розташований на кордоні Грузії з Азербайджаном і Дагестаном, відомий своїми льодовиковими озерами, сірчаними джерелами і потужними перепадами висотою до 3,5 км. Його територія розділена на дві частини: заповідник (туди пускають тільки вчених), та заказник, в якому прокладено 5 маршрутів для пішого туризму, що ведуть до водоспадів і старовинного замку. Хоча там проходить кордон з Азербайджаном, договір між двома країнами дозволяє туристам вільно переміщатися за умови попередньої реєстрації у дирекції парку. Навколо дика природа, в лісах можна зустріти навіть диких вовків, рисейта ведмедів.

Один з найбільших в Європі природних об'єктів розташований в центральній частині Грузії, а саме, національний парк Боржомі-Харагаулі.

Слід зазначити, що інвестори вклали в нього великі кошти, на які облаштовано місця для наметів і багать, будинки для відпочиваючих. По парку прокладено 9 піших маршрутів протяжністю від 3 до 54 км. Зайти на територію можна безкоштовно, якщо не передбачається ночівля в будиночках, але реєстрація все ж обов'язкова на випадок, туристи затримуються, то на їх пошуки вийдуть рятувальники. Сам інфоцентр, де можна оплатити послуги або взяти в оренду намет, знаходиться в місті Боржомі.

Також до природних об'єктів слід віднести Національний парк Тушетіна Східному Кавказі в Грузії заснований у 2003 році та який є заповідною територією з лісистими горами, на яких розташовано кілька грузинських селищ. Він є притулком для безлічі рідкісних і зникаючих видів тварин. На території парку зростають ендемічні рідкісні рослини, унікальні соснові ліси і безліч лісоутворюючих видів дерев, таких як береза і високогірний дуб. Деякі ссавці цього регіону є також ендеміками кавказьких підвидів тварин, включаючи прикаспійського вовка, кавказьку сарну, кавказьку рись і східно- і західнокавказьких турів. Однією з основних цілей створення Національного заповідника Тушеті був захист рідкісного виду дикого козла. Також тут проживають різноманітні види птахів, серед них бородачі, кавказькі тетеруки, кавказькі гірські індички і фазани. Відвідувачі можуть досліджувати цей гірський парк, прогулюючись пішки, верхи або на іншому засобі пересування по спеціальним туристичним маршрутам. Вхід до парку безкоштовний. На його території можна встановити намет в будь-якому зручному місці, але не можна розпалювати багаття і полювати, привозити з собою домашніх тварин. З 2003 року парк охороняє історичні тушетійські села (Дікло, Шенако, Дартло, Квавло, та ін.), що з ним межують. Туристи можуть відвідати ці села, де все ще збереглися унікальні пам'ятки культурної спадщини країни.

Ближче до кордону в Кахетії розташований парк Вашловані з обов'язковою реєстрацією, щоб не викликати питань у прикордонників. На території дозволено рибалити, розводити багаття. У парку ростуть 664 види рослин, з них 40 ендемики. Серед дерев переважають фісташкові, ялівець, вишня, клен, груша, інжир, гранат. На території можна зустріти 80 різновидів птахів. Зі ссавців у парку водяться їжак, заєць, лисиця, дикий кіт, вовк, бурий ведмідь, борсук, кабан, шакал, куниця, гієна, тхір, газель. У 2004 р. у віддаленій частині парку був помічений навіть леопард.

Також заслуговує на увагу дикий парк Колхеті з тропічними джунглями, болотами, що є частиною збереженої реліктової екосистеми вік якої налічує 10 млн. років. Крім залишків тропічного і субтропічного ландшафту, на колхидських болотах присутня рослинність, характерна для боліт тундри і тайги. На території знаходиться Озеро Палеостомі (Паліастомі), в якому можна налічити десятки видів риб та протікає найбільша річка в західній Грузії Ріоні.

Північно-східна частина країни багата на гори, на багатьох з їх вершин розташовані монастирі та храми та які безперервно підкорюють альпіністи. Серед найпопулярніших слід відмітити монастир в печері на Казбеку, на висоті близько 4 км до якого легше всього добратись. Згідно з даними археологів, останні ченці проживали в ньому приблизно в VI ст.

До туристично-рекреаційних ресурсів слід віднести курортні об'єкти. Взагалі Грузії належить понад 300 км чорноморського узбережжя. Купальний сезон в країні розпочинається з середини червня та триває до середини жовтня. Морські курорти крім чудових кліматичних умов для відпочинку відрізняються ще й магнітними пісками.

Регіон Гурія налічує шість морських курортів, в тому числі один з яких розташований в місті Озургеті, що є адміністративним центром регіону, Набеглаві та Бахмаро. Також слід зазначити, що Гурія включає в себе 27 культурних історичних об'єктів, 29 джерел води.

Багатий своїм курортним потенціалом регіон Самгрегело-Земо в Сванеті. Там налічується 7 курортів, 445 історичних пам'яток культури та 75 джерел цілющих вод. У цьому регіоні можна знайти як приморські курорти (Мальтаква, регіон Поті), так і високогірні курорти на 1500 метрів вгору (Лебарде, район Мартвілі).

Ще один регіон Грузії Квемо Картлі має 7 курортів (Кожорі, Кікеті, Кумісі, Цавкісі), що розташовані в районі Гардабані, 289 історичних пам'яток та 59 джерел цілющих вод. В регіоні Шиді Картлі 9 курортів, 158 пам'яток та 46 джерел води.

Найбільшим центром літнього відпочинку є Батумі, столиця Аджарії. Але галькові пляжі цього портового міста забруднені. Туристам, що планують весь день проводити біля моря слід забронювати житло в більш спокійних селищах в 20 хвилини їзди на південь від міста. Піщані пляжі, наприклад, облаштовані в околицях Урекі, в годині їзди на північ від Батумі. Влітку вони заповнені відпочиваючими, так як чорні магнітні піски узбережжя допомагають при захворюваннях суглобів. В околицях Урекі немає гір, аледуже багато комарів, що не дуже комфортно для відпочиваючих. Пляжі в Грузії є і на прісних водоймах, наприклад, пляж вимощений галькою на березі Черепащачого озера.

Гірський курорт що лежить в 3-4 годинах їзди на захід від Тбілісі – курорт Абастумані з сухим хвойним повітрям. В його місцевості лікують захворювання легенів, суглобів, гінекологічних проблем. У 2 годинах їзди від столиці відкриті санаторії в курортному містечку Сурамі. Курорт Цхалтубо в Імеретії, що розташований в десяти хвилини на північний захід від Кутаїсі, відомий своїми мінеральними водами.

Також природним ресурсом є самі гори країни. Історично в Грузії відпочивають любителі зимових видів спорту та гірськолижних курортів. Серед популярних напрямків є регіони країни з стійким сніговим покривом. Наприклад кліматичні умови Боржомі-Бакуріанського району близькі до

альпійських. У Бакуріані прокладено безліч трас для новачків і професіоналів, любителі піших прогулянок приїжджають сюди також влітку. В регіон Сванеті приїзять гірськолижники та скелелазы. Курорт Гудаурі, що розташований в історичній області Хеві приймає спортсменів з грудня по квітень. Альпіністи цілий рік тренуються в околицях Кутаїсі.

2.2. Історико-культурні туристично-рекреаційні ресурси держави

Грузія поділяється на дванадцять регіонів: Абхазія, Мегрелія-Гірська сванетія, Кахеті, Аджарія, Гурія, Рача-Лечхумі і Нижня сванетія, Самцхе-Джавахеті, Квемо Картлі, Шида Картлі, Імереті, Мцхета-Мтіанеті та Тбілісі.[41] Територіально Грузія – маленька країна з величезною кількістю історичних пам'яток, серед яких є ті, що взяла під свою опіку міжнародна міжурядова організація, спеціалізована установа ООН з питань освіти, науки і культури – ЮНЕСКО (UNESCO). Ці історичні пам'ятки мають назву об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО. Виділяються пам'ятки за кількома критеріями, які розрізняють пам'ятки нематеріальної (пісні, танці, обряди) і матеріальної культури (замки, палаци, церкви), природи (острови, ліси, озера). Світова спадщина, утворена цими історичними пам'ятками, визнається загальнолюдською цінністю і охороняється міжнародним співтовариством.

Якщо взяти для порівняння регіон Мцхета-Мтіанеті, то він відрізняється великою кількістю пам'яток та їх історичним значенням. Сама Мцхета, внесена до списку Світової спадщини. Крім Мцхети в цьому регіоні є ще 87 пам'яток історії, а також 5 курортів і 64 джерела води.

Стародавньою столицею Грузії є місто Тбілісі, історія якого триває вже більше 1500 років. Столиця країни багата пам'ятками історії та культури, особливо її центральна історична частина. У місті понад 1700 унікальних пам'яток, 34 історичні художні галереї, 59 музеїв, до 30 історичних зон відпочинку.[41] Музеї Тбілісі приваблюють багатьох місцевих та

закордонних відвідувачів. Перераховуючи національні музеї Грузії, що мають особливе значення слід згадати: Державний музей мистецтв (Офіційна назва – Державний музей образотворчих мистецтв ім. Шалви Аміранашвілі); Музей Грузії Симона Джанашія (раніше відомий як Державний музей історії Грузії – один з основних історичних музеїв країни, в якому представлені найважливіші археологічні знахідки); Караван-сарай (торгово-готельне спорудження в Тбілісі, в історичному районі Старого міста); Музей Вані (залишки античного міста Вані були відкриті археологами в 1947 році, вважається, що на цій території в період з VIII по I ст. до н. е. перебував колхидський храмовий комплекс і місто. Музей знаходиться в невеликому містечку Вані, в 19 кілометрах від залізничної станції Самтредіа, в регіоні Імереті). Експонати музеїв привертають особливу увагу відвідувачів як з Грузії так і іноземців.

Грузинська влада активно займається реставрацією важливих пам'яток та історичних районів на території Грузії а також в сусідніх країнах. Уряд постійно виділяє кошти на проекти, пов'язані з реставрацією пам'яток історії.

Значну частину серед історико-культурних пам'яток Грузії займають спорудження християнської архітектури. Наприклад церков, присвячених святому Георгію, покровителю Грузії, в країні більше трьох сотен, більшість з яких були зведені в позаминулому тисячолітті. В історичному центрі Тбілісі, наприклад, стоїть Сіонський кафедральний собор, побудований в VII ст. У ньому зберігається дерев'яний хрест святої Ніно, яка заснувала в Грузії християнську релігію.

До списку Світової спадщини ЮНЕСКО включено також комплекс храмів Мцхета і її околиці: жіночий монастир Самтавро IV ст., нещодавно відреставрований храм Джварі VII ст. і кафедральний собор Светіцховелі. Храм Баграта в Кутаїсі, стародавній собор XI ст. був серйозно пошкоджений при турках, від нього залишилася тільки напівзруйнована основа, на якій відбувались служби. За останнє десятиліття комплекс відновили, хоча

ЮНЕСКО протестувало проти надмірно радикальних архітектурних перетворень. Тому досі серед істориків залишається питання, чи так він виглядав первісно насправді.

Туристам, що мають дуже мало часу для ознайомлення з країною, пропонують відвідати вулиці історичного центру Тбілісі з його атмосферою стародавнього міста. Також у курортному містечку Вані можна оглянути руїни стародавнього античного міста. На півдні Грузії туристам пропонують відвідати й оглянути фортецю Хертвісі, яка будувалася з X по XIV ст. До більш пізніх історичних пам'яток XVI-XVIII ст. слід віднести фортецю Ананурі на Військово-грузинській дорозі та царську фортецю Гремі в Кахетії. За дві години їзди на схід від Тбілісі можна побачити відбудоване місто Сигнагі – одне з найменших міст Грузії з населенням 1485 чол. (за даними перепису 2014 року). Його називають туристичним раєм, місто з фортечними стінами XVIII ст., червоними черепічними дахами і панорамними видами.

Мережа національних музеїв Грузії включає природничо-наукові, історичні та художні зібрання. Найбільш популярний серед туристів – столичний Музей мистецтв Грузії з унікальними предметами середньовічного національного мистецтва. У місті Зугдіді туристам пропонують відвідати палац Дадіані XIX ст., оточений значним парком, в ньому можна найняти російськомовного гіда. Відновлений в 2012 році Замок Джакелі в Ахалцихській фортеці (фортеці Рабат) також перетворений в музей для відвідувань охочими.

До історико-культурних пам'яток слід віднести також свята. Історично так склалось, що відпочивати грузини люблять з розмахом, відзначаючи як традиційні для колишнього СРСР свята: Новий рік, 8 березня, День Перемоги, так і унікальні. День незалежності, наприклад, коли Грузія вийшла зі складу Російської імперії і стала окремою державою, відзначається 26 травня. Утворена в 1918 році держава проіснувала всього 3 роки і

повернулася незалежність тільки в 1991 році, цей день все одно значущий для грузин. ВТбілісіпо проспекту Руставелі кожного року проводиться військовий парад. ВРіці, історичному центрі Тбілісі, організують святковий концерт. 9 квітня в Грузії відзначають День національної єдності в пам'ять про події 1989 року, коли в Тбілісі проходили акції протесту, придушені силами міліції та військових. 3 березня в Грузії офіційно відзначають День матері.

Багато православних свят в країні відзначаються як державні, у зв'язку з цим керівництвом держави оголошується святковий день. Наприклад 23 листопада відзначається урочистий для грузинських віруючих день Святого Георгія або Гіоргоба, покровителя країни. З подвигами цього святого народ познайомила свята Ніно, родичка мученика по батьківській лінії. За історичною хронікою Ніно прийшла в Іберію з Каппадокії, своєї батьківщини, в IV ст. Вона проповідувала так успішно християнство, що навернула в свою віру всю країну. З тих пір в Грузії це саме шановане жіноче ім'я, так само як і чоловіче ім'я Георгій. У церквах в день Святого Георгія проходять урочисті богослужіння, жителі відзначають свято сімейними застіллями.

Важливим православним святом для грузин є Великдень. Відзначати цю важливу подію віруючі починають зі Страсної п'ятниці, оголошеної офіційно неробочим днем. На Різдво Христове в Тбілісі проходить св'яткова хода, під час якої збирають подарунки на благодійні цілі. У вікнах віруючих загоряються свічки. Дуже активно відзначається Хрещення Господнє 19 січня. День Андрія Первозванного святкується 12 травня, 28 серпня проходять служби в пам'ять Успіння Богородиці.

Зовсім недавно виникло незвичайне свято День духовної любові (16 липня). Основні урочистості проходять не в тбіліських соборах, як зазвичай, а в Троїцькій церкві XIV ст. в Гергеті. Церква розташована на висоті більше 2 км біля підніжжя Казбеку, в трьох годинах їзди на північ від столиці.

14 жовтня проводиться ще один захід поза Тбілісі – Мцхетоба. Місцем служби став храм Светіцховелі, побудований на місці поховання ризи Христа в Мцхеті, в 40 хвилинах їзди на північний захід від столиці. Перший дерев'яний храм на цьому місці був зведений в IV ст., кам'яна будівля, яка устояла до наших днів, з'явилася в XI ст. Це місце спочинку грузинських царів з династії Багратіонів.

Навесні 15 квітня святкується День любові, коли пари дарують один одному подарунки. Його ввели, щоб народ відмовився від Дня святого Валентина як католицького свята, але грузини скористалися нагодою і тепер з радістю відзначають обидва свята.

Свято Ртвелі знаменує час збору винограду, коли чоловіки приходять з першими кошиками додому, а жінки готують частування для всієї родини.

Тбілісі святкує своє місцеве свято – Тбілісоба у перші вихідні жовтня, після успішного збору врожаю винограду. Зазвичай воно триває кілька днів. Безліч сценічних майданчиків обладнаних по всьому місту приймають музичні і танцювальні колективи, ярмарки та імпровізовані торгові ряди, торгують сувенірами та подарунками ручної роботи, встановлюють всілякі атракціони, розважальні майданчики пропонують взяти участь в конкурсах і народних іграх. На центральній площі за традицією встановлюється величезна ванна для тисняви винограду, де будь-який бажаючий може босоніж або в чоботях взяти участь в найдавнішому процесі виробництва вина. Невеличкі заклади харчування встановлюють мангали і пригощають відпочиваючих шашликами та вином. Під час святкування проходять фестивалі квітів, фруктів, виставки раритетних автомобілів і безліч спортивних змагань. Музеї, виставкові зали та галереї організують виставки фотографій, художніх робіт і проводять безкоштовні покази та екскурсії. Увечері на головній сцені Тбілісі проходить концерт, в якому беруть участь молоді грузинські виконавці, а у всіх ресторанах і банкетних залах починається святкова розважальна програма.[48]

Важливим туристично-рекреаційним ресурсом для розвитку туризму є розвинене в країні з давніх часів виноробство. На території країни багато виноградників, де можна налічити більш ніж 400 сортів винограду. На винних заводах Грузії виробляється великий асортимент напоїв, а домашнє вино готують практично в кожній родині.

Саме Кахетію слід вважати центром грузинського виноробства. Коли мандруєш її дорогами, розумієш це з позначень населених пунктів при трасі: Муказані, Іліані, Сапераві, Цинандалі. Внаселеному пункті Цинандалі розташований маєток князів Чавчавадзе: князівський будинок-музей з парком навколо і перший грузинський виноробний завод, який був заснований ним в 1835 році. На його складській території близько 16 500 пляшок стародавнього вина, серед якогочого можна зустріти пляшки датовані 1814 роком. На смак старовинне вино більш схоже на оцет, бо йому не змінювали корки. Але саме це визначає історичну вартість вина, вартість якогочого сьогодні на міжнародних аукціонах сягає за одну пляшку від трьох до п'яти тисяч доларів. Тайвань пропонував заводу за колекцію один мільйон доларів, але грузини не продали його, тому що це вино вони вважають національною реліквією. У планах виноробів використати колекцію, влаштувавши міні-аукціони, для просування на міжнародному ринку вин сучасних колекцій вина. Туроператори Грузії використовуючи винний потенціал розробляють винні маршрути, в програму яких входить збір винограду, участь у його переробці та на прикінцітуру відзначають це св'яткуванням.

Місцеві жителі в Грузії говорять на різних діалектах, їм притаманні різні історико-культурні традиції, що поєднують в собі ірські релігії та міфи та звісно ж християнство.

До Грузії можна також спланувати подорож для безпосереднього ознайомлення з місцевими кулінарними традиціями країни. В приготуванні національних страв жителі країни використовують всі види м'яса,

переважновсе жяловичину, курицота індичатину. Рибні страви можна зустріти набагато рідше, хоча в гірських річках Грузії водиться багато форелі. Рибний промисел на морі в країні не дуже розвинений, тому що берегова лінія пряма та не має зручних бухтдля стоянки риболовних судів. Мала кількість рибних страв компенсується великою кількістю овочів і фруктів. В приготуванні часто використовують горіхи, різні спеції і свіжі пряні трави з насиченим смаком: кінзу, базилік, естрагон. В грузинському меню багато різноманітностей сирів, які використовують як частину перших та других страв. Різноманітності базовим стравам надають завдяки великій кількості соусів, доповнюють горіхами та пряними травами.

Справжній соус ткемалі на основі місцевої сливи, сациві на винному оцті або гранатовому соці можна спробувати тільки в Грузії. Також в країні можна спробувати справжній суп-харчо з додаванням слив і волоських горіхів та безлічі пряностей. Популярною стравою на другому місці слід вважати чахохбілі. В основному її готують з курки, обсмаженої, а потім тушкованої в овочах. Також курку або індичку використовують в національній страві сациві. Відома страва курча табака (тапака), його смажать під гнітом, завдяки цьому вони набувають характерну розплющену форму. Також грузини готують понад 40 видів другої страви з квасолі – лобіо. Каші з чумиза (чорного рису), гомі (кукурудзяна каша), коржі з кукурудзяного борошна (мчаді) – є менш відомими національними стравами.

Різноманітна автентична кухня є туристично-рекреаційним ресурсом та потенціалом розвитку туризму в країні. Кулінарний туризм в Грузії з кожним роком набирає обертів. Для того щоб спробувати класичні грузинські страви і навчитися їх готувати до Грузії приїжджають люди з усього світу. Багато з грузинських страв, такі як курча табака (тапака), харчо, хачапурі, широко відомі в світі і стали фактично інтернаціональними.

Кухня Грузії формувалась протягом століть і мала вплив багатьох народів, з якими державі так чи інакше приходилось контактувати. Також на

різноманітність кухні впливали природні особливості, різноманіття релігій. У рецептах грузинської кухні та в технології приготування страв використовуються контраст пряного і гострого, овочі, як у самостійних стравах, так і як доповнення до м'ясних страв. Кожен регіон Грузії славиться своїми стравами з неповторним смаком. За історико-географічними особливостями грузинську кухню поділяють на кухню Західної та Східної Грузії.

У Західній Грузії, наприклад, готують кукурудзяний хліб і особливі коржики з кукурудзяного борошна – мчаді, тоді як в Східній Грузії віддають перевагу пшеничному хлібу. На Сході їдять баранину та яловичину, а в Західній Грузії, надають перевагу свійській птиці: курам та індикам.

Грузинська кухня увібрала в себе кращі традиції Закавказзя, Азії та Причорномор'я. Важливою особливістю грузинської кухні, яка привертає до себе увагу є використання спеціальних методів для створення специфічності та оригінальності страв з використанням кислого, кисло-жирного та кисло-яєчного смаку. Вкотре зазначу, що Грузинська кухня дуже багата спеціями, щодопомагають розкривати смак їжі. Найпопулярніші з них: хмелі-сунелі, сванська сіль, уцхо-сунелі, кріп, петрушка, базилік, м'ята та інші. Особливе місце займає кінза, яку додають без перебільшення в кожен страву, навіть у стандартний овочевий салат.

Здається в Грузії існує особлива любов до різноманітних соусів. Найпопулярнішими і впізнаваними соусами грузинської кухні є ткемалі, сацебелі та аджика. Переважно грузинські соуси готуються на основі свіжих овочів, спецій, а також ягідних і фруктових соків, в них можуть додавати горіхи і часник. Особливістю грузинської кухні є те, що один і той же соус може використовуватися для різних страв. Жодну страву грузини не подають без відповідного їй соусу, приготування якого займає дуже важливе місце в національній кухні.

Одним з важливих елементів грузинської кухні слід зазначити сир. Кожен грузинський регіон може похвалитися своїм унікальним рецептом його приготування. Його куштують в різних виглядах: сирим, запеченим, копченим і смаженим; в якості закуски або як базову страву.

Відзначаючи грузинські страви, слід виокремити хачапурі. У кожному регіоні Грузії є свої традиції приготування цієї страви. Багато хто визнає найсмачнішим саме хачапурі по-аджарськи. Він представляє з себе човник з тіста, начинений сиром і з яйцем зверху. Куштують його руками, відламуючи шматочок тіста і вмочуючи в розплавлений сир з яйцем.

Грузини використовують в своїх стравах різне м'ясо: свинину, яловичину, баранину, птицю та індичатину. Шашлик у Грузії не маринують, а лише натирають сіллю і перцем перед смаженням на мангалі, на згорілій виноградній лозі, тому він дуже соковитий та смачний. Вже на готовий шашлик кладуть порізану кільцями цибулю, що надає ароматності страві. Його найчастіше подають в тарілці з лаваша.

За популярністю слід відзначити також закуску пхалі, яка має особливий принцип приготування. Найчастіше її готують з овочів і трав з заправкою з волоських горіхів, або ще зустрічаються варіанти з квасолі та грибів. Пхалі найчастіше подають як закуску до основної страви.

Щодо грузинських солодоців, то їх здебільшого готують на основі горіхів, серед яких особливе місце займає чурчхела, яку туристи дуже люблять та привозять в свою країну як сувенірні солодоці.

2.3 Оцінка кліматичних та бальнеологічних ресурсів Грузії

Мандрують туристи до Грузії цілий рік. Але слід мати на увазі, що клімат в країні хоча і м'який, але погода мінлива. Літом з собою потрібно брати куртки і парасольки, в листопаді і наприкінці зими зазвичайна узбережжі Грузії дощова погода. Сонечко світить влітку і до кінця вересня.

Слід зазначити, що в Аджарії осінь настає в листопаді, це на місяць пізніше, ніж в інших частинах Грузії. А от у Тбілісі в цей період холодніше і вже ясно відчувається наближення зими. При плануванні поїздки на листопад потрібно заздалегідь дізнаватися, чи працює в номерах або апартаментах опалення, бо в цей період вже холодно без нього. Взимку температура близько нуля, тільки в горах трапляються заморозки, так як Кавказький хребет з півночі зупиняє холодні вітри.

Клімат регіонів Грузії є важливим природним та рекреаційним ресурсом. Даючи оцінку кліматичним та бальнеологічним курортам Грузії медичного профілю, слід зазначити, що всі вони об'єднані декількома природними лікувальними факторами, такими як: мінеральна вода, грязь, цілющий клімат та необхідні умови для їх лікувально-профілактичного використання. Біологічні ефекти гірського клімату в регіоні різноманітні за своїми лікувальними властивостями: заспокоюють та тонізують нервову систему, покращують життєві процеси, активізують обмін речовин, дихальну функцію, кровообіг, травлення; підвищують імунітет організму до різних захворювань, у тому числі до патологій обличчя; носять тонізуючий і променевий вплив на організм людини. Кліматичні та бальнеологічні ресурси Грузії можна успішно використовувати в кардіології та неврології, для лікування сечових та легеневих захворювань.

У Грузії існує тривала історія лікування за допомогою використання карстових печерних кліматів. Особливо слід підкреслити ресурси кліматотерапії маленького містечка Цагері на півночі країни, де проживає не більше двох тисяч населення. Помірна температура, яскраві ультрафіолетові промені, іонізоване повітря, низька абсолютна волога та інші фактори дозволяють використовувати це для лікування від респіраторних та серцево-судинних захворювань.

Особливо цікавою є кліматична бальнеологічна гірська підзона. Водноболотні угіддя та багато різних вод успішно використовуються для лікування

різних захворювань. Грузія дуже багата на мінеральну воду, що використовують для пиття та лікування захворювань. Для купальних процедур мінеральні курорти відкриті сезонно з травня по листопад. Ці ресурси використовують для лікування хронічних захворювань органів травлення, шкіри голови та лікування периферичної нервової система.

Важливий курорт регіону Хашурі – Сурамі, що розташований між 700-1000 метрів у висоту. Лікувальними властивостями володіють місцеві сірководневі мінеральні води, які використовуються для прийняття ванн. Повітря в Сурамі сухе та наповнене хвойним ароматом сосен, тому місцевий клімат вважається цілющим і особливо рекомендується людям з серцево-судинними та легневими захворюваннями.[54]

Район Імереті нараховує 12 курортів, 87 історичних пам'яток та 71 джерело цілющих вод. Відрізняється своїми лікувальними властивостями курорт Саїрме, що входить у п'ятірку кращих гірських кліматичних і бальнеологічних курортів Грузії. Саїрме розташований на висоті 950 метрів над рівнем моря в заповідному гірському лісі, у вузькій ущелині, де зливаються до купи кілька гірських потоків. На берегах більшої з річок розташовані два готельні корпуси, клініка та SPA-центр. На території курорту встановлено колонки з лікувальною мінеральною водою. Її мінеральний склад використовується для лікування захворювань нирок, жовчного міхура та його протоків, сечового міхура, а також хронічного холециститу, гастриту, коліту, виразки шлунка і кишечника. [54]

Грузія розвиває бальнеологічні курорти, пропонуючи туристам, що подорожують з оздоровчою метою спеціальні програми лікування та реабілітації. МОЗ Грузії разом із Державною адміністрацією туризму приділяють багато уваги розвитку медичного туризму. В державі активно відбувається реконструкція різних санаторіїв і джерел мінеральних вод, відомих ще з часів СРСР та які потребують оновлення.

Один з головних прибуткових туристичних оздоровчих ресурсів країни з позитивними відгуками – тбіліські сірчані лазні. Туристи приїжджають в ці лазні розслабитися і відпочити, поправити здоров'я. Вода сірчаних лазень має позитивний розширюючий вплив на кровоносні судини.

Грузія багата на медичні курорти, що є значним потенціалом для розвитку прибутковості економіки в регіоні. Країна має великі перспективи для розвитку оздоровчого туризму, враховуючі що її завжди відрізняли унікальні бальнеологічні курорти. Державний уряд Грузії розуміє значення потенціалу медичних курортів та розробляє стратегії для підвищення економіки країни. Популяризація медичного туризму останнім часом в Грузії особливо активізується. Курортні зони розкидані майже в кожному куточку країни. М'який клімат та чисте повітря, велика кількість термальних джерел і родовищ цілющих грязей, пляжі Чорноморського узбережжя – це основні чинники лікувального туризму у Грузії. В країні відомі ще з часів соціалізму курорти Сакартвело: Боржомі, Саїрме, Набеглаві, Уцера, Бахмаро, Ахтала, Шові, які порядком постраждали в воєнні дев'яності роки. Туристів практично не було, санаторні комплекси закривалися, а кваліфікований персонал був без роботи. Але на сьогодні, з відродженням туризму в країні грузинські здравниці можуть запропонувати дуже якісне і успішне лікування цілого спектра захворювань.

Слід зазначити, що Грузія має досить родючий ґрунт. Причиною цьому є різноманіття місцевості на невеликій території, багата флора і фауна та збережена недоторкана природа. Одних тільки джерел мінеральної води в країні більше двох тисяч, при цьому в країні присутні майже всі відомі наuzzi її види: вуглекислі, сульфідні, радонові, азотні, сірчані та інші. Необхідно додати до цього цілющі властивості гірського повітря, помірну річну температуру і чистий ультрафіолет, мальовничі ландшафти, здорову їжу та оптимістичне ставлення до життя жителів Грузії.

Мінеральна вода «Боржомі» вважається однією з прибуткових галузей грузинського національного бізнесу. Уряд країни вирішив, що бренд має бути зосереджений в одних руках, отож права на виробництво і дистрибуцію у компанії «GeorgianGlass&MineralWater», яка веде дуже розумну прибуткову виробничу політику. Мінеральна вода «Боржомі» відома у всьому світі своїми цілющими властивостями. Унікальність її обумовлюється вулканічним походженням – вода зароджується на глибині більше восьми кілометрів, і, проходячи крізь пласти вулканічних гірських порід, насичується композицією з понад шестидесяти природних мінералів. Вода «Боржомі» багата потрібними для організму людини елементами і є найкращим лікувально-профілактичним засобом для лікування багатьох хвороб. В ущелині існує кілька джерел і кожне з них характеризується різними властивостями. На даний час вода «Боржомі» поставляється в понад сорок країн світу. Сам курорт Боржомі має унікальне географічне розташування – в тридцяти хвилинах їзди від нього знаходиться гірськолижний курорт Бакуріані, а в трьох годинах – розташоване Чорноморське побережжя. Насьогодні Боржомі є одним з найвідоміших грузинських курортів. Унікальна природа, чисте повітря, мінеральна вода – все це дозволяє робити лікарні Боржомі найефективнішими в лікуванні різних захворювань.

Цілюща мінеральна вода «Боржомі» займає провідну позицію серед грузинського експорту. Показання для лікування нею дуже великі: гінекологічні захворювання та хвороби травної системи, захворювання нирок і сечовивідних шляхів, проблеми легеневої системи, порушення обміну речовин і неполадки нервової системи. Лікувальними процедурами нею є дозоване пиття, ванни, зрошення та інгаляції.[45]

Взагалі курорти Грузії можна поділити на: бальнеологічні, бальнеокліматичні, гірнокліматичні і високогірні. Одні розташовані на невеликій висоті над рівнем моря, інші на узбережжі, як, наприклад, курорт

Батумі. Його головний лікувальний фактор (крім морської води) – унікальне поєднання морського і гірського повітря, що дозволяє успішно лікувати захворювання органів дихання, нервової та серцево-судинної системи. Бальнеологічний курорт Нунісі, розташований в природному заповіднику Боржомі-Харагаулі, відомий своєю лікувальною мінеральною водою з природною температурою 27-28 градусів Цельсія. Методи лікування – бальнеотерапія і мінеральні ванни. Особливо ефективні нуніські води при лікуванні псоріазу, екземи та інших захворювань шкіри.[45]

Бальнеокліматичні курорти Грузії (Боржомі, Уцера, Саїрме) розташовані на висоті від 700 до 1000 метрів. Основними лікувальними чинниками цих курортів є не тільки мінеральні води, але і особливий мікроклімат. Саїрме, наприклад, оточений хвойними лісами, а Уцери століттями славиться найчистішим цілющим повітрям.

На висоті від 1 до 1,5 кілометра над рівнем моря знаходяться гірськокліматичні курорти – Кікеті, Коджорі, Цагвері, Джама. Завдяки розрідженому повітрю без алергенів та без будь-яких викидів шкідливих речовин на цих курортах виліковують захворювання дихальної системи: туберкульоз і бронхіальну астму, а також хвороби крові, в тому числі недокрив'я, і деякі судинні захворювання. Лікувальний сезон тут, як правило, триває з червня по вересень – у цю пору року погодні умови найбільш сприяють успішному лікуванню, хоча курорт можна відвідувати протягом всього року. У терапії поєднується пиття мінеральної води, процедури бальнеотерапії і перебування на відкритому повітрі: теренкури (методи санаторно-курортного лікування, що передбачають дозовані фізичні навантаження у вигляді пішохідних прогулянок, сходжень в гористій місцевості за певними, розміченими маршрутами), лікувальну фізкультуру, а для більш міцних у фізичному плані – походи.[45]

Високогірні курорти Грузії: Шові, Бахмаро, гірськолижний Бакуріані, – розташовані на висоті від 1600 до 2000 метрів. Основні лікувальні фактори

там: гірський клімат, змішані гірськи і долинні потоки абсолютно чистого повітря, тривала соляція протягом усього року і високий ультрафіолет. Таке поєднання дозволяє лікувати захворювання лімфатичної системи і шкірних покривів, анемію, захворювання дихальних шляхів, неврастенію та боротися з проблемами травлення. Бахмаро славиться виключно успішним лікуванням закритих форм туберкульозу легенів. На курорті Бакуріані можна повноцінно відпочити і поправити здоров'я катаючись на лижах. Восени і влітку в Бакуріані можна лікуватись пішими прогулянками, займатись трекінгом та альпінізмом. З найближчих одноденних маршрутів можна вибрати сходження на гору Кохта (2155 м), сходження на Саквело, відвідування озера Табацкурі, походи до монастирського комплексу Тімотесубані (XI століття), до мінеральних джерел в Мітабарі, до гарячих джерел Джварі. Також альпіністи-екстремали можуть відвідати ущелину Бакуріаніцкалі, що сягає триста метрів та знатна своїми гігантськими шестигранними кристалами висотою 20-30 метрів. Розташування Бакуріані і Боржомської ущелини використовують для відпочинку любителі польотів на параплані, рафтингу, джиппінгу, а також для рибної ловлі форелі та полювання.

Лікувальні фактори курортних міст Батумі, Кобулеті, Урекі, розташованих на чорноморському узбережжі, не обмежені одними тільки морською водою та піском. У Кобулеті, наприклад, особливий мікроклімат: повітря насичене морськими іонами і ефірними субстанціями від соснових лісів. Цей регіон наповнений джерелами мінеральної хлоридно-натрієвої води. Показаннями до лікування є – захворювання печінки, нирок і сечовивідних шляхів, жовчного міхура, серцево-судинні захворювання, нервові розлади, туберкульоз кісток і суглобів, порушення обміну речовин. Урекі – єдиний у світі курорт з пляжем з чорного вулканічного магнітного піску, що володіє масою лікувальних властивостей. Крім стандартних захворювань тут лікують специфічні патології: родові травми, паралічі, безпліддя і рідкісні захворювання центральної нервової системи.

Особливим місцем для тих, хто страждає бронхіальними та респіраторними захворюваннями є курорт Бахмаро. Це унікальний регіон оздоровлення дихальних шляхів для дітей. По цій причині батьки намагаються вивезти туди свою дитину хоча б на кілька тижнів, щоб можна було оздоровити її наперед на цілий рік.

Інші місця в Гурії та Аджарії також заслуговують на увагу. У Грузії є ще багато відомих курортів, наприклад, Бакуріані дуже хороший для дітей не тільки взимку, але і влітку, де існує незвичайний хвойний ліс, який дуже корисний для людини. Те саме слід сказати про Саїрме та Абастумані. Регіони Урекі, Шекветілі багаті на унікальний пісок, який містить магнетит, це найкращі варіанти лікування для тих, хто має проблеми з суглобами. Лікарі часто рекомендують батькам привозити в ці регіони дітей. Магнетит – незвичайний сильно намагнічений пісок, що сприятливо впливає на організм людини і можевилікувати від багатьох важких хвороб. Магнітотерапією лікують захворювання серця і судин, опорно-рухової і нервової системи, органів дихання, рахіту, ДЦП, травми і т. д. Діти особливо позитивно і швидко проходять оздоровлення. Але слід зазначити, що людям з туберкульозом, астмою, проблемами крові і злоякісними пухлинами валяться на магнітних пісках не рекомендують, так як вони можуть посилити проблеми. Магнітне поле піску діє як болезаспокійливий і протизапальний засіб, здатне прискорювати біологічні процеси і регенерацію, зміцнювати імунітет і організм в цілому. Магнітним піскам в Урекі, як стверджують фахівці, немає аналогів в цілому світі.

Медичний туризм є пріоритетом розвитку країни, і в цьому напрямку вживаються певні кроки. Багато коштів було виділено на різні види робіт: на реабілітацію, реставрацію парку, озер, туристичну інфраструктуру тощо. Це послужило розвитку туризму в Цхалтубо. Що стосується медичного туризму, то в цьому плані був досягнутий певний прогрес: відкрилися нові готелі, кількість яких збільшується. Також реабілітуються лазні, що представляють

особливий інтерес для сусідніх країн. Цкалгубо відвідує велика кількість туристів. Цей регіон бере участь у 20 міжнародних виставках на рік у Європі, а також в Азії та на Близькому Сході, де активно демонструється потенціал регіону. Особливий інтерес до медичного туризму є з сусідніх країн, з Казахстану. Проводяться тематичні зустрічі з туроператорами, зацікавленими в цих виставках.[45]

Медичний туризм поєднує в собі різні напрямки: можна говорити про курортні райони, а також медичний туризм передбачає поїздку в іншу країну для лікування. Коли людина їде в іншу країну і лікується там, це один із напрямків медичного туризму. Зарубіжні країни намагаються популяризувати цю тенденцію та залучити якомога більше туристів. Цей напрям також розвинений у Грузії, але ще не дуже досконало. Що стосується госпіталізації, в країні є багато досвідчених хірургів, які консультують пацієнтів із сусідніх країн для лікування та операцій, оскільки в країні можливо пройти лікування за відносно низькими цінами. Тож медичний туризм також тісно пов'язаний з розвитком медицини в країні.

Враховуючи ресурси, які має країна, Грузія має великий потенціал у напрямку розвитку медичного туризму. Бюджет зростає в цьому напрямку, державне фінансування також частково вкладається у розвиток медичного туризму, це фінансування збільшується з кожним роком.

Підсумовуючи другий розділі, зазначу, що в ньому було досліджено туристично-рекреаційні ресурси Грузії: природні та історико-культурні об'єкти, проведена оцінка кліматичних та бальнеологічних ресурсів. На підставі проведених аналізів зроблено висновки щодо розвитку природо-ресурсного та туристично-рекреаційного потенціалу країни.

Також було досліджено, що Грузія має багате історичне минуле, культурну спадщину та природну різноманітність. Ці всі компонентні роблять її привабливою з туристичного погляду. Зазначу, що вдала політика в поєднанні з конкретними кроками уряду створює всі належні умови для

розвитку туризму в країні. З кожним роком Грузія приваблює все більшу кількість туристів не лише з регіону, а й з усього світу.

На підставі досліджень туристично-рекреаційних ресурсів Грузії слід також зазначити, що територіально-рекреаційна діяльність людей безпосередньо пов'язана з природою, тому чистота та недоторканість природних ландшафтів та оптимальне екологічне значення мають важливе значення для розвитку регіону.

Природно-ресурсний потенціал Грузії являє собою загальну оцінку усіх наявних на території видів ресурсів – мінеральних, земельних, водних, біологічних, рекреаційних, біосферних тощо. Важливим аспектом для розвитку рекреації і туризму у Грузії є рельєф та його характеристики.

Що стосується лікувально-діагностичного процесу організації відпочинку у закладах санаторно-курортного господарства, то він здійснюється на основі природних та еквівалентних чинників. Бальнеологічні чинники включають ванни, пиття мінеральних вод, лікувальні грязі. Фізіотерапевтичні чинники санаторно-курортного лікування включають електромагнітну, променеву і вібраційну дію.

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ВИДИ ТУРИЗМУ ЩО ВИПЛИВАЮТЬ З ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

3.1 Моделі гірськолижного туризму

Розглядаючи гірськолижний туризм, слід зазначити, що уряд Грузії зробив його пріоритетним. Також цю ідею було схвалено як міжнародними організаціями, так і місцевими спеціалістами. Уряд Грузії виділив чимало фінансових ресурсів та спрямовував їх на розвиток гірських курортів, включаючи реалізацію масштабних інфраструктурних проєктів.

Гори, що займають 65% території є великою перспективою розвитку економіки Грузії, країни античної культури та високих вершин. Тутешні лижні курорти часто відвідують туристи з Європи, які вже досхочу відпочили у власних Альпах, і японці, котрі почувують себе в горах Грузії набагато комфортніше, ніж у Гімалаях. Країна багата на чудові природні умови та красиві високогірні озера, до яких можна мандрувати будь чим, навіть на конях або галікоптером, можна здійснити рафтинг гірськими річками. В країні доступно доволі багато різновидів туристичного екстремального відпочинку та різноманітних місцевостей з лікувальними властивостями.

Курортний потенціал Грузії поряд із Чорним морем визначається горами Кавказу, які відрізняються різноманітністю гірських та гірськолижних курортів та є чудовим потенціалом розвитку альпінізму. Великий Кавказ тягнеться від Чорного до Каспійського моря та сягає 1500 км в довжину, а верхівки гір в Грузії досягають понад 4000 метрів.

Вершина гори Шхара, наприклад, знаходиться на 5060 метрів над рівнем моря та розташована в районах Рача-Леххумі та Квемо Сванеті. Цей регіон відрізняється високими гірськими курортами та великим потенціалом розвитку культурного туризму, нараховує 7 курортів, 118 культурних історичних об'єктів та 65 джерел лікувальних вод.

Курорт Шові в районі Они також належить до високогірних курортів. Він розташований на висоті 1500 метрів над рівнем моря.

Слід зазначити, що в Грузії є сучасні чотирьох і п'ятизіркові зимові курорти, такі як «Марко Поло» в Гудаурі (2 000 метрів над рівнем моря) та «Тріалеті-палас» у Бакуріані. В них попит наразі перевищує пропозицію, що сприяє дуже щедрому інвестуванню у гірськолижну інфраструктуру.

Знайомлячись з історією Грузії відкрила для себе Бакуріані – найстаріший гірськолижний курорт Кавказу. Колись на цю місцевість з чистим високогірним повітрям, ароматами хвойних лісів, захоплюючими краєвидами, територіально розташовану неподалік Боржомі звернули увагу члени російської імператорської сім'ї. Неймовірні враження справляє на туристів міст, що був побудований на вузькоколійній залізниці Боржомі-Бакуріані. Він був замовлений Михайлом Романовим у Франції у французького інженера-конструктора і будівельника мостів Олександра Гюстава Ейфеля. Будівництво моста почалось в 1897 році на річці Цемісцкалі. З січня 1902 року по вузькоколійній залізничній лінії Боржомі – Бакуріані проїхав перший поїзд, який й досі обслуговує любителів лижного спорту та туристів. Бакуріані на сьогодні не тільки центром гірськолижного спорту, але й визнаний сімейним курортом: тут можна кататись на ковзанах, санках, снігоходах, здійснювати кінні прогулянки і досліджувати околиці.

Курорт Бакуріані претендував на проведення зимової Олімпіади 2014. До цього в курорті готували гірськолижну олімпійську збірну СРСР. За теперешні часи вона йому відпочивають навіть європейці, отримуючи масу задоволення, адже ціни тут значно нижчі ніж у Європі.

Слід зазначити, що сама погода в Бакуріані добре сприяє лижному спорту: холодна, але сонячна (загалом тут у середньому 210 сонячних днів на рік), сніжна та несувора (6-7 °C) зима, середня висота снігового покриву – 64 сантиметри, вітру майже не буває. В теплу погоду на ньому можна побачити навіть лижниць у купальнику.[42]

Бакуріані розташований на межі різних кліматичних зон та на перехресті гірських хребтів. Це сприяє на розвиток не лише гірськолижний, але й на піший туризм. На цьому курорті популярними є одноденні пішохідніекскурсійні маршрути: до гарячих джерел у Ціхісджварі, джерел із природною мінеральною водою у Мітарбі, до монастирського комплексу Тімотесубані (печерного монастиря і храму, якому 1000 років). Також туристам можуть запропонувати піднятися на гору Кохта, що сягає заввишки 2155 метрів.

Візитівкою Грузії є один з молодих та найсучасніших зимових курортів країни Гудаурі. Він розташований на південному схилі Великого Кавказького хребта, серед піків і глибоких ущелин. Гудаурі має широкі зручні схили різної складності, має чудовий сніговий настил з грудня аж по квітень, та надзвичайно м'який клімат. Щодо цін, то вони досить невисокі, і це приваблює навіть бюджетних туристів. Також цей курорт відомий можливістю позатрасового катання. В Гудаурі можна замовити політ на галікоптері у місця з непідкореними горами та снігом, де взагалі не ступала нога людини. Самий довгий гірськолижний спуск у Гудаурі налічує сім кілометрів. Частіш за все на курорті катаються на сноуборді або гірських лижах поза підготовленими трасами (фрірайд). Любителі сноуборду і гірських лиж вважають, що при катанні по незайманому снігу розкриваються всі можливості сноуборду і гірських лиж. Каміння в Гудаурі нема, лавини бувають украй рідко, сніговий покрив доволі глибокий. Тим, хто є фанатом фрірайду слід рекомендувати цей курорт. Щоб займатись фрірайдом необхідно добре контролювати дошку (лижі) на будь-якій поверхні, особливо на свіжому снігу. З необхідного обладнання райдер в першу чергу повинен мати сноуборд або гірські лижі, пристосовані до їзди по глибокому снігу. Крім того обов'язково потрібні: засоби зв'язку, лавинний щуп, лавинна лопата, шолом, індивідуальні засоби рятування при попаданні в лавину і тому подібне.

Наймолодшим гірськолижним курортом Грузії є Хацвалі. Він розташований в регіоні Сванеті. Будівництво гірськолижних трас на ньому були профінансовані державою та збудовані за півроку. На сьогоднішній день гірськолижних трас у Хацвалі дві: червона (для новачків) та блакитна (для лижників із досвідом). Перша завдовжки 1900 метрів, друга – 2565 метрів. Блакитна траса на курорті дужескладна і кататись там варто досвідченим гірськолижникам. На курорті є підйомник із відкритими чотиримісними сидіннями завдовжки 1407 метрів. Час підйому становить 8-10 хвилин. До підйомника, біля якого працює готель на шість номерів і кафе, веде бетонна дорога.

Слід зазначити, що реалізація масштабних інфраструктурних проєктів на гірських курортах сприяла зростанню відвідувачів. З моменту свого заснування курорт Гудаурі, наприклад, прийняв кілька мільйонів туристів. На ньому було збудовано шість нових канатів, а також два були реконструйовані. Завдяки цьому зросла в декілька разів потужність прийому туристів на курорті.

В Гудаурі, Бакуріані, Сванеті та Годерді були встановлені безконтактні контрольні-пропускні пункти австрійської компанії. Вони дозволяють точно підрахувати кількість відвідувачів та зробити висновки, що кількість місцевих та міжнародних туристів за останні роки значно зросла.

У 110 кілометрах від Батумі знаходиться найближчий гірськолижний курорт під назвою Годердзі, довжина трас якого становить вісім кілометрів. На його території встановлена дворівнева канатна дорога загальною довжиною чотири кілометри. На перший рівень можна піднятись у кабінках місткістю до 6 осіб із спеціальним місцем для лиж. На наступні два кілометри піднімає крісельний підйомник з самозакривним склом, через яке можна спостерігати навколо з висоти 2400 метрів над рівнем моря. Годердзі має кілька точок з орендою лижного спорядження та міні фаст-фуду домашнього приготування. Також на території курорту є ресторан при готелі,

де готують національні страви зі свіжих і натуральних сільських продуктів. Курорт має територію для фрірайду і бек кантрі. Усі траси тут позначені синім кольором, але з другого рівня канатки любителям краще не з'їзджати.

Годердзі розташований в альпійській зоні та вважається найвищою точкою в Аджарії. Територіально він знаходиться біля моря, тому має постійний вологий клімат і багато опадів. Нацьому курорті найбільші снігові покривисеред всієї Грузії. Курортний сезон тут триває з середини грудня до кінця квітня. Дістатися до курорту можна на маршрутці або на машині, але останні пара десятків кілометрів в дуже поганому стані. Після селища Хуло починається дорожній фрірайд близько 25 кілометрів – дуже погана дорога, де ями, гірські струмочки і снігові замети змушують зменшити швидкість до 10-20 кілометрів на годину. Із-за цього шлях в Годердзі триває багато часу, близько 3,5 годин. Але місцева влада обіцяє виділити кошти на будівництво дороги, після чого цей гірськолижний курорт зможе набрати популярності та стати прибутковим.

3.2. Релігійно-паломницький туризм

Одним з найдавніших видів туризму слід виділити релігійний туризм. Він згадується вперше за часів формування основних світових релігій. Серед напрямків діяльності у релігійному туризмі слід виділити два – релігійний, той що пов'язаний з участю у подіях релігійного життя, який здійснюють за допомогою екскурсій, та паломницький, як подорож з метою відвідування святинь і святих місць. Термін «релігійний туризм» відображає, передусім релігійно-пізнавальні аспекти або лише пізнавальні, а «паломницький туризм» пов'язаний з мандрівкою виключно з релігійною метою.[51]

Грузія має потенціал розвивати паломництво як релігійний туризм, але на даному етапі він майже не інвестується, існує багато факторів, що перешкоджають розвитку цього сектора. Релігійний туризм є одним із важливих джерел у плані залучення коштів для країни, так як країна налічує

понад 12 000 церков та монастирів. На даному етапі в країні розробляються стратегії розвитку релігійного та паломницького туризму.

Основною та найбільш поширеною релігією в Грузії вважається православ'я. Його сповідують 91% населення країни, більшість з яких відносяться до Грузинської православної церкви, близько 3% – до Російської православної церкви, 5% – Вірменської Апостольської Церкви і близько 1,5% до Римсько-католицької церкви. [52]

Мандрівки святинями Грузії – досить популярний вид туризму в країні. Історія православ'я Грузії базується на історії мучеництва за Христа. Одним з популярних пунктів маршруту святинями є лавра Давида Гареджі практично на самому кордоні з Азербайджаном. Грузини порівнюють мандрівку до неї мандрівці до Єрусаліму, тому що в цьому місці зберігається маленький святий камінь, котрий за легендою колись Святий Давид приніс із Єрусаліму. В лаврі знаходиться також святе джерело, яке грузини називають «Сльози Давида». За легендою, волога, котра з'явилася раптом зі скелі, була гіркою і люди не могли її пити. Тоді Давид помолився зі сльозами на очах і вона зробилася солодкою. В цій лаврі всього чотири монахи та п'ять послушників, але всерівно до неї постійно мандрують люди.

Серед грузинських храмів слід виділити Мцхетський собор, відомий як Светі-Цховелі, в якому, за легендою, зберігається Господній хітон, що є одною з головних християнських реліквій. Також за переказами тут замурована милоть пророка Іллі (накидка з овечої шкури).

У вісімнадцяти кілометрах від Ахалкалакі, знаходиться місто Вардзія недалеко від кордону з Туреччиною. Взагалі воно має вигляд хаотично виритих в прямій скелі печерних приміщень, багатоповерхового комплексу з вулицями, тунелями і сходами, що ведуть повз монастирі, храми, фортеці, лазні, бібліотеки, житлові будівлі.

В двох кілометрах від міста Кутаїсі розташований Монастир Гелаті, який історично є другою столицею країни. Монастир стоїть на високому

пагорбі з видом на округу та Рача-Лечхумські гори. Гелатський монастир протягом довгого часу був культурним і просвітницьким центром Грузії, там була розташована навіть власна академія. Серед викладачів і випускників цієї академії можна відзначити чимало відомих філософів, учених-богословів, перекладачів та ораторів.

З найдавніших православних монастирів Грузії також варто відвідати Бодбійський монастир святої Ніни, що був збудований в IV ст.; Кватахебський монастир X ст.; Шио-Мгвімський і Давидо-Геріджійський монастирі VI ст.

У паломників завжди присутнє завзяте бажання відвідати православну Грузію і помолитися в місцях, де декілька століть моляться багато православних християн. Грузію можна назвати справжньою скарбницею православної віри, так як вона одна з перших країн прийняла християнство.

Слід зазначити, що в країні зберігається принесений апостолом Андрієм образ Богородиці. Цю головну святиню православної віри завжди хочуть оглянути православні паломники. У віруючих людей часто виникає бажання здійснити тур докраїни, де проповідували такі великі сподвижники віри як: Симон Кананіт, апостоли Матвій та Варфоломій.

Християнство дуже вплинуло не тільки на культуру і звичаї Грузії, але і на її архітектуру. Церкви, храми і монастирі Грузії вражають своєю простотою та величністю. Серед найкрасивіших храмів, які можна побачити під час паломництва слід виділити: храм базіліка Болнісі, собор Ніноцмінда, храм Джарві, церкву Цромі, храм Свещіцховелі та інші.

3.3 Удосконалення туристичної системи і потенціалу Грузії

Вивчаючи різні види туризму в Грузії слід зазначити, що країна має багатий потенціал для його розвитку. Слід підкреслити, що країна має різного виду ландшафти (гірські льодовики, альпійські луки, ліси та субтропіки), насичена різноманіттям флори та фауни, її кліматичні умови

дуже комфортні. Країна багата на джерела мінеральних та лікувальних вод, дуже велику кількість історичних та культурних пам'яток минулих часів. У грузинського народу різноманітна творчість, стародавні звичаї народів, що сторіччями проживали на даній місцевості, багато національних страв, розвинене виноробство та інші галузі господарювання.

Різнманітність у Грузії видів відпочинку дозволяє задовольнити такі різновиди туризму, як активний та екстремальний туризм, відпочинок на морському березі, відпочинок з лікувальними процедурами, відвідуванням місцевих культурних пам'яток і виноробень. Грузинська кухня та вина притягають в країну дегустаторів з усіх куточків світу. Для максимального розширення вражень відвідувачів від своєї країни грузини організують цільові та комбіновані тури. Грузія пропонує своїм гостям відпочинок на курортах та курортних місцях, лікування різними мінеральними та термальними водами.

У Грузії туризм названий одним з пріоритетних напрямків економіки. Країна має величезний туристичний потенціал, який треба максимально використовувати. Як для внутрішнього, так і для міжнародного туристичного ринку тут можливо запропонувати наступні види туристичного обслуговування:

а) ділові та конференц-тури (завдяки своєму географічному положенню та обширній мережі значних готельних брендів, таких як Radisson, Intercontinental, Holiday Inn);

б) культурні тури, що дозволяють туристам побачити історичні та культурні пам'ятки, якими Грузія дуже багата;

в) релігійні тури (завдяки багатій історії грузинської православної церкви та наявності в кожному регіоні древніх храмів та монастирських комплексів);

г) зимові гірськолижні курорти з повним пакетом обслуговування (Гудаурі, Бакуріані, Местія);

г) екотури (завдяки наліченню в країні безлічі захищених територій з унікальною флорою і фауною);

д) гірські тури (гори складають 85% території країни, це викликає жвавий інтерес альпіністів, професіоналів і аматорів);

е) сільський і агротуризм, зелений туризм (країна з давнім досвідом землеробства і тваринництва, має величезний потенціал для розвитку даного виду туризму, особливо винного);

є) лікувальний туризм (завдяки наявності безлічі унікальних курортів з цілющим кліматом, водою, лікувальними грязями і т. д.);

ж) пригодницькі тури.

До основних напрямків розвитку грузинського туристичного продукту слід віднести: морський відпочинок на чорноморських курортах влітку, гірськолижний туризм узимку, оздоровлення на мінеральних та термальних водах протягом цілого року (наприклад на курортах Боржомі чи Цхалтубо), а також релігійно-паломницький туризм (зазначу що переважна більшість населення Грузії сповідує православ'я) та екстремальні тури (наприклад рафтинг гірськими річками, подорожі горами, спелеотуризм тощо). Також перспективним може бути формування комплексних турів до сусідніх держав з базою у Грузії.

Грузія у своєму розпорядженні має великі культурні і природні ресурси для забезпечення безперервного потоку в'їзних туристів. До таких ресурсів можна віднести Боржомі – місто в центральній частині Грузії, а також назва природного заповідника та знаменитої джерельної пологи. Джерело її знаходиться в ущелині Боржомі. Мінеральна вода «Боржомі» широко відома своїми лікувальними властивостями, видобувається в однойменному курорті Боржомі в Грузії. 1890 рік вважається офіційною датою заснування ТМ «Боржомі». Саме тоді за наказом імператорської сім'ї Романових, відкрився перший завод із розливу мінеральної води, з якого і розпочинається історія торгової марки.

Туристична системи Грузії ще потребує вдосконалення у різних видах туристичної сфери. У 2018 році в етнографічному музеї Грузії представники Європейського Союзу, Швеції та Австрії підписали угоду про запуск проекту "Зелена економіка: сталий гірський туризм та органічне землеробство (GRETA)" на загальну суму 6,8 млн. євро, що підтримав розвиток Верхнього Сванеті, Рача-Леххумі та Нижнього Сванеті та Імереті. Чотирирічний проект розпочався у 2019 році та фінансується Європейською Комісією (3 млн. Євро), Швецією (2,8 млн. Євро) та Австрійською співпрацею з розвитку (1 млн. Євро). Проект реалізується Австрійським агентством розвитку з командою з дев'яти осіб, що розташована в Местії та Тбілісі. Цей проект спрямований на підтримку малого та середнього бізнесу в Грузії, щоб підвищити їхній професіоналізм та збільшити масштаб. Метою проекту також є покращення ділового середовища та збільшення потенціалу для отримання додаткового доходу для грузинської економіки у двох ключових галузях, таких як гірський туризм та органічне сільське господарство. Проект розроблявся у тісній співпраці з Міністерством навколишнього середовища та сільського господарства, Міністерством економіки та сталого розвитку та Національною адміністрацією туризму Грузії. Проект передбачає проведення різних заходів для підтримки розвитку гірського туризму. У тому числі встановлення національних стандартів якості та систем контролю за наданням туристичних послуг місцевими постачальниками. Сертифікація готелів та гірських або туристичних путівників на основі розроблених стандартів. Органічний розвиток сільського господарства в рамках проекту передбачає гармонізацію законодавства ЄС з органічними сільськими господарствами, їх законодавством, системами внутрішнього контролю, органами сертифікації та з сільськогосподарськими постачальниками консультаційних послуг, з органічними селами зайнятими сільським господарством або з фермерськими кооперативами, що зацікавлені в розвитку та зміцненні.[49]

На сьогоднішній день актуальні проблеми для розвитку туризму пов'язані з погіршенням глобальних умов навколишнього середовища, таких як: зміна клімату, порушення озонового шару, зміни екосистем і загроза біорізноманіттю, забруднення навколишнього середовища, брак води, а також втрати і знищення охоронюваних природних територій. Екотуризм забезпечує ефективний економічний стимул для збереження і підвищення біокультурної різноманітності і допомагає захистити природну і культурну спадщину нашої планети.

Екотуризм – це подорож для туристів, які чітко усвідомлюють свою екологічну відповідальність. Метою цих турів є спілкування з дикою природою. Екотуризм мінімізує негативний вплив екологічних, культурних та соціальних впливів на навколишнє середовище, сприяє збільшенню економічного доходу населення природоохоронних територій та регіонів. До екотуристів можна віднести любителів лісу та аквалангістів, що цікавляться підводним світом.

Існує чотири види екотуризму:

а) науковий туризм – подорож на дослідницькі експедиції та проведення польових досліджень;

б) природознавчі тури – навчальні та наукові подорожі заповідними територіями чи акваторіями. Цей метод широко практикується в Німеччині, саме тому його часто називають німецькою моделлю розвитку екотуризму;

в) пригодницький туризм – включає катання на гірських лижах, альпінізм, скелелазіння, спелеотуризм, гірський та піхотний туризм, водний туризм, верхова їзда, дайвінг та інше;

г) подорожі в природні заповідники – туристи подорожують у різні природні заповідники (поширені в Австралії та Латинській Америці).

Міжнародна організація зі стандартизації (ISO) розробила стандарти, важливі для розвитку екотуризму:

а) система стійкого управління подіями ISO 20121 – цей стандарт дозволяє планувати туристичні заходи таким чином, щоб мінімізувати вплив на навколишнє середовище;

б) ISO 21416 – цей стандарт дозволяє насолоджуватися дайвінгом без забруднення води;

в) ISO 18065 – подорожі на природі – це зростаюча тенденція в туристичній галузі. Кількість людей, які віддають перевагу дикій природі, збільшується з року в рік, збільшується ймовірність заразити навколишнє середовище, загрожуючи різним видам ендемічних рослин або тварин, а також видам, занесеним до Червоної книги. Цей стандарт дозволяє уникати таких випадків. [33]

Метою зеленого туризму слід вважати цільове завантаження незайнятих територій. Кожному екотуристу, перебуваючому в відповідному регіоні можна запропонувати висадити дерево, чим збільшиться ймовірність, що він повернеться в цей регіон, щоб побачити як росте посаджене ним дерево. Також відзначити цього туриста сувенірним сертифікатом, який підтверджує, що він дійсно висадив дерево в одній із своїх подорожей, та підтверджує надання імені дереву самим мандрівником. Завдяки цьому проекту буде відновлюватись природне середовище, очищатись повітря, збільшиться територія нових насаджень. Туристи будуть змотивовані таким чином до вирішення загальної проблеми озеленення, відбудеться розвиток екологічного туризму, що сприятиме розвитку туризму в регіоні в цілому, буде втілений новий продукт екотуризму.

Незважаючи на те, що в Грузії екотуризм є відносно новим напрямком, у країні є великий потенціал для розвитку даного виду відпочинку. Еко туристи можуть відвідати язичницькі споруди та стародавні християнські пам'ятки, печерні міста і замки, що розташовані високо в горах, каньйони, унікальні фрески в старовинних монастирях, безліч пам'ятників; побачити чисті озера і водоспади, гірські річки, зцілитись водою з природних

джерел, подихати гірським чистим повітрям; мандрувати гірськими стежками та зайнятися гірськими видами спорту, освоїти печерні тунелі.

Для того, щоб удосконалити туристичну систему, Грузія багато витрачає на рекламу свого туристичного потенціалу по багатьом країнам. Грузинська реклама досить професійно зроблена, вона викликає довіру, щодо реальності турів, передає настрій гостинності та доброзичливості, що під час зустрічі з гостями країни випромінює кожен грузин. Позитивні враження про країну залишає чи не кожен турист, що побував у Грузії. Викликають їх звичайні таксистки, поліцейські, власники кав'ярень та готелів, прості перехожі. Цьому слід повчитися у грузин. Їх любов до своєї країни конвертується в реальні прибуткові гроші.

Для розвитку медичного (оздоровчого) туризму слід подбати про вдосконалення медичної галузі, про комфорт та інфраструктуру. Хоча в Грузії дуже хороші курорти, деякі навіть на високому рівні (Саїрме, Боржомі, Цкалтубо), але в медичному плані ще треба багато вдосконалити та облаштувати.

Унікальний клімат є добрим туристичним потенціалом, але в Грузії на даний час ще залишаються незручні дороги. Також не обладнані місця розваг. Слід зазначити, що тільки за умов комфорту для подорожуючих можна залучити якомога більше іноземних туристів.

Гірськолижні та морські курорти країни залучають інвесторів з усього світу, в тому числі, українців. Українська група «Приват» є одним з найбільших інвесторів Грузії, що вкладає гроші в туристичну галузь. Перше місце за інвестиціями в Грузію займає Туреччина, у якій мешкає величезна діаспора, що налічує п'ять мільйонів етнічних грузин.

Найближчим часом Грузія має намір мінімізувати шкоду для місцевої туристичної галузі від заборони російським авіакомпаніям літати в країну за рахунок приваблення та збільшення туристів з більш дружніх країн, у тому числі і з України. Про це зазначив на прес-конференції в Києві посол Грузії в

Україні Гела Думбадзе. Серед основних напрямів, за допомогою яких Грузія має намір залучати туристів, це морський відпочинок, гірськолижний, винний і медичний туризм, поїздки вихідного дня на екскурсії. [55]

Посол Грузії в Україні Гела Думбадзе в коментарі УНІАН зазначав, що взимку пріоритетним є в першу чергу гірськолижний курорт Гудаурі. Для сімейного відпочинку підійде Бакуріані, де створені комфортні умови для лікування хвороб дихальних шляхів, восени – це Кахетія, що славиться традиціями виноробства. Туристи в цей період можуть особисто взяти участь у зборі врожаю, спробувати сили у виноробстві та наприкінці продегустувати молоде вино. Ним було зазначено, що в 2018 році Грузію відвідали 170 тисяч туристів з України. Також він зазначав, що потік туристів з України до Грузії недостатній, що існує потенціал збільшити його як найменш до 400 тисяч чоловік на рік. Також Гела Думбадзе зазначав, що велику роль у збільшенні туристичного потоку з України в Грузію відіграє створення більш доступних у фінансовому плані пропозицій відпочинку для різних верств населення. Що на даному етапі пакетним туром потрапити, наприклад, до Туреччини значно дешевше, ніж до Грузії. [55]

З України в Грузію літає кілька рейсів до Кутаїсі, звідки всього за півтори години добиратися до Чорного моря, в тому числі від угорського лоукостера WizzAir. Ця авіакомпанія запустила одразу 12 нових європейських напрямків в Кутаїсі. Також долетіти до столиці Грузії Тбілісі можна літаками авіакомпанії МАУ (Міжнародні авіалінії України) – рейси виконуються двічі на день, а при купівлі квитків заздалегідь і без багажу ціни можуть бути досить лояльні. Водночас долетіти в курортний Батумі з України можна літаками української авіакомпанії YanAir, але поки що ціни на квитки зависокі.

Уряд Грузії багато в чому покладається на маркетингові кампанії для залучення туристів. Гроші, що виділяються на кампанії з просування туризму в Грузії, збільшуються з кожним роком. Рекламний ролик наприклад «Зима в

Грузії» отримав визнання на трьох міжнародних фестивалях туристичного кіно. Цей кліп ілюструє, як завдяки унікальному клімату Грузії можна відпочити на гірськолижних курортах, відвідати гірські райони та насолодитися пляжами на Чорному морі. У 2018 році на каналі Euronews тривала рекламна кампанія щодо туристичного потенціалу Грузії. Півгодинне відео, створене Національною адміністрацією туризму Міністерства економіки та сталого розвитку виходило в ефір Euronews 28 разів на тиждень. Реклама на Euronews транслювалась 12 мовами та мала понад 430 мільйонів глядачів у 166 країнах.

Просуванням туризму займається Національна адміністрація туризму Грузії. Перший масштабний захід з просування ділового туризму було проведено у 2019 році Конвенційно-виставковим бюро Національної адміністрації туризму Міністерства економіки та сталого розвитку. За словами Маріам Кврівішвілі (голови Національної адміністрації туризму), Грузія на сьогодні приймає 34 найбільші компанії світу для просування ділового туризму. Представники 34 найбільших туристичних компаній з Китаю, Гонконгу, Таїланду, Малайзії, Південної Кореї, Сінгапуру та Індонезії зустрілися з грузинськими колегами. Керівники найбільших туристичних компаній з Азії та Далекого Сходу відвідали Грузію на запрошення організації Національної адміністрації туризму Міністерства економіки та сталого розвитку. В рамках нового проекту представники грузинського приватного сектору організували робочі зустрічі з провідними туроператорами в Азії та на Далекому Сході та встановили ділові контакти в рамках нового проекту. Виконуючи масштабний проект, Національне управління туризму вело переговори з Turkish Airlines. Як результат, одна з найбільших авіакомпаній у світі підтримала новий проект. Протягом чотирьох днів представники найбільших міжнародних туристичних компаній ознайомилися з туристичним потенціалом Грузії та відвідували різні

регіони Грузії, де знайомились з туристичною інфраструктурою та грузинськими туристичними продуктами.

У квітні 2019 року, за організацією Посольства Грузії та підтримкою Національної адміністрації туризму Грузії на початок літнього туристичного сезону відбулась презентація «Грузія як туристичний напрямок» у Казахстані в Нур-Султані. Надзвичайний та Повноважний Посол Грузії Зураб Абашидзе у своєму виступі зазначав, що туризм є одним із найважливіших пріоритетів уряду Грузії. Посол ознайомив запрошених гостей з різноманітним туристичним потенціалом Грузії. Присутні на презентації також пояснили, що діє безвізовий режим між Грузією та Республікою Казахстан, підкресливши, що грузино-казахстанські відносини в галузі туризму динамічно розвиваються. Слід зазначити, що в порівнянні за статистикою 2018 року кількість відвідувачів з Казахстану зросла до 25% порівняно з попереднім роком. Ця зростаюча динаміка підтримується прямими регулярними рейсами до Сент-Луїса. Між Нур-Салтаном і Тбілісі також регулярні рейси Алмати-Тбілісі та Актау-Тбілісі.

Згідно звіту національної адміністрації Міністерства розвитку Туризму за другий квартал 2019 року в Грузії вдосконалюється структура міжнародних відвідувачів, що характеризується значним зростанням кількості міжнародних візитів підкомітетів ЄС, повітряних візитів, міжнародних туристичних візитів.

Останнім часом влада Грузії потужно розвиває туризм. З цією метою була надана підтримка гірським районам та селам, що допомагає місцевому населенню покращити життєвий шлях завдяки туризму. Незважаючи на амбітні плани щодо туризму, розвиток у Грузії виглядає досить хаотично. Відсутність стратегічного планування уповільнює розвиток туризму в країні. Розвиток туризму – це нове поле не лише для місцевих компаній та місцевих громад, а й для державних структур. Але це може мати

також негативний екологічний та соціальний вплив на навколишнє середовище.

За даними Грузинського національного управління туризму, до Грузії в липні 2019 року приїхало 1 099 474 відвідувачі, з них 570 482 – туристи (проживання в Грузії більше 24 годин). Обидві цифри показують рекорд за липень попередніх років. Порівняно з липнем 2018 року кількість відвідувачів у липні зросла на 5,8%, тоді як кількість туристів зросла на 1%.

Міністерство економіки та сталого розвитку Грузії ініціювало тиждень знижок у Гудаурі для підтримки розвитку туристичних сайтів та туристичних продуктів з 22 січня по 5 лютого 2020 року в Гудаурі. Всі готелі в Гудаурі, які мають 10 і більше номерів, запрошувались приєднатися до проекту та пропонували відвідувачам спеціальні знижки.

У червні 2020 року на засіданні Виконавчого комітету ООН-Світової організації туризму в Грузії відбудеться найважливіша подія в галузі туризму. Близько 40 міністрів та 300 делегатів з усього світу візьмуть участь у засіданні Виконавчого комітету Всесвітньої організації туризму ООН у Грузії. Захід допоможе підвищити обізнаність Грузії у всьому світі та залучить інвестиції в туризм. Засідання Виконавчої ради планувалося провести в Іспанії в 2020 році, але Грузія вперше прийматиме цей захід на прохання Генерального секретаря ООН Зураба Пололікашвілі. Глави міжнародних корпорацій, компаній та інвесторів відвідають Грузію у рамках Виконавчої ради. Виконавча рада складається з 35 держав-членів і обговорює ключові питання глобальної програми туризму.

Грузія була визнана найкращим новим туристичним напрямком 2020 року. 30-бальний рейтинг виявив туристичний веб-сайт TravelLemming на основі голосування провідних світових блогерів. За оцінками цього веб-порталу, Грузія може бути найбільшою в світі прихованою перлиною подорожей. Десять кращих напрямків у списку 30 туристичних напрямків:

Грузія, Нова Шотландія, Острови Кука, Руанда, Киргизстан, Еквадор, Гетеборг (Швеція), Крихкий (Манітоба, Канада), Домініка та Узбекистан.

Підсумовуючи цей розділ, зазначу що в ньому було досліджено туристичний потенціал Грузії, зокрема, гірськолижний та релігійно-паломницький туризм. Грузія, одна з небагатьох країн, що має різноманітні природно-кліматичні та рекреаційно-бальнеологічні ресурси. Слід вважати, що така країна, як Грузія, є одною з країн, що наділена основними туристичними ресурсами, а саме різноманітною та привабливою природою, ландшафтом, історичними та релігійними пам'ятками.

Серед економічних пріоритетів Грузії є розвиток туризму. Але на підставі проведеного аналізу зроблено висновки що туристична галузь не досконало розвинена, необхідно запровадити ще багато заходів щодо розвинення галузі.

Наприклад дуже важливу роль в країні мають дороги, які ще потребують будівництва та ремонту, не всюди турист може дістатись без перешкод. Також галузь обіцяє бути перспективною внаслідок активізації спілкування між людьми завдяки мобільному зв'язку та розвитку мережі Інтернет. Очевидно, що туристична мобільність людей може і буде зростати.

Туризм дає для Грузії можливість розвивати сільське господарство, створювати нові робочі місця. До того ж туризм – приваблює інвесторів. Для вдосконалення туристичної системи в державі запроваджено стратегію швидкого розвитку до кінця 2025 року.

Представники Європейського Союзу (Швеції та Австрії) підписали у Грузинському етнографічному музеї угоду про запуск європейського проекту "Зелена економіка: сталий гірський туризм та органічне землеробство (GRETA)", який зосереджується на гірничому туризмі та органічному сільському господарстві Грузії.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши матеріал та дослідивши теоретичні і практичні аспекти сутності, змісту та особливостей туристичного потенціалу країни, слід зазначити, що Грузія має дуже перспективний потенціал з точки зору на розвиток туристичної інфраструктури і це є привабливим для світового туристичного ринку та для запровадження іноземних інвестицій.

Туризм розглядається як стратегічно перспективний напрямок. На сьогодні Грузія має безвізовий режим з близько ста держав світу. Грузія налаштована максимально відкрити кордони. Термін разового перебування громадян в Грузії збільшено до треста шестидесяти днів.

Сучасний туризм протягом багатьох років є одним із пріоритетних напрямків економіки Грузії. В країні вже відбулися багато заходів, що фінансуються урядом, а також багато запланованих на наступні роки з метою розвитку галузі та сприянню економічному зростанню. Туризм має особливе значення для Грузії, оскільки маленька держава дуже багата на природні ландшафти, пейзажі, історичні будівлі та гостинність людей. Велика частка прибутків від туристичного бізнесу є значимим доходом для країни. Особливу увагу уряд приділяє міжнародному туризму, оскільки він є важливим джерелом надходження міжнародних валют і зменшує тиск на національну валюту до знецінення. Однак і внутрішній туризм не менш важливий для країни.

Вивчаючи матеріали про Грузію, зауважу, що важливо розвинути транспортну послугу в країні, щоб туристам було легко дістатися та пересуватися по території. Джорджія має потенціал добре збагатити свій туристичний досвід та зосередитись на таких привабливих сферах, як культура, активний відпочинок, курорти, курортний туризм, вино та багата кухня. Грузія повинна сприяти залученню інвестицій у туристичну сферу та допомагати приватному бізнесу у забезпеченні того, щоб їхній туристичний досвід відповідав стратегічному плану Грузії.

Слід зазначити, що за президенства М. Саакашвілі відбулось масштабне відновлення старих районів Тбілісі. Після 25 років бездіяльності за новим проектом «Старого міста», який розпочався в 2007 році, були реконструйовані найбільш схильні до катастроф райони центрального Тбілісі – Сололакі, Калубані та Чугуреті. Противники команди Саакашвілі сумнівалися в якості реставраційних робіт, але після приходу до влади вони продовжують свою кампанію за оновлення Тбілісі.

Прогнозуючи на майбутнє достатньо сказати, що все більше людей будуть зацікавлені відвідати Грузію. У майбутньому Грузія може увійти в число провідних туристичних країн світу. Запорукою цього є природній потенціал країни, її краса та природні якості грузинського народу: гордість, чесність, доброта та гостинність.

Підсумовуючі написання дипломної роботи, хочу зазначити, що в ній була розкрита актуальність даної мені теми. Була проведена робота по вивченню теоретичних матеріалів щодо поняття туристично-рекреаційних ресурсів. В роботі мною розглянуті: географічне положення Грузії, регіональні особливості розвитку туризму, найбільш відвідувані міста Грузії та історико-культурні пам'ятки. Була проведена оцінка кліматичних та бальнеологічних ресурсів, досліджені мінеральні води, сірчані лазні, вивчені регіональні особливості розвитку туризму, а саме область виноробства, особливості національної кухні. Проаналізовані основні види туризму, що впливають на туристичний потенціал Грузії та обґрунтований розвиток туризму з точки зору економічних показників. Визначені перспективи туризму в країні як засобу розвитку здоров'я та безпеки суспільства. Розглянуті та проаналізовані сучасні підходи, що мають вплинути на удосконалення туристичної системи і потенціалу країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Один автор:

1. Азарашвили, П.Б. Виноградные вина и коньяки Грузии – М.: Пищепромиздат, 2016.
2. Александрова А.Ю. Международный туризм: Учебное пособие для вузов. М.: Аспект Пресс, 2005.
3. Бліадзе Н. Н. «Цілющий туризм та рекреаційне використання у регіоні Леххумі» Международная научная конференция «Современные проблемы экологии»Труды, ISSN 1512-1976, т. 6, Кутаиси, Грузия, 21-22 сентября, 2018.
4. Бубулашвили Э. Святыни грузинской церкви. – Тбилиси: Новый Иверони, 2014
5. Ватейшвили Д. Л. Грузия и европейские страны. Очерки истории взаимоотношений, XIII-XVII века. В 2 томах. Том 1. Грузия и Западная Европа, XIII-XVII века. Книга 1 – М.: Наука, 2003.
6. Гаврилюк С. П. Конкурентоспроможність підприємств у сфері туристичного бізнесу. Навч. посібник – К.: КНТЕ, 2006.
7. Герасименко В.Г. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону. Монографія. – Одеса: Друкарня ФОП Гуляєва В. М. , 2016
8. Девадзе А.Х. Туризм (теория и практика). Тб. 2013.
9. Дутчак С. В. Управління регіональним розвитком туризму. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011.
10. Квартальнов В. А. Теория и практика туризма: учеб. – М.: Финансы и статистика, 2003.
11. Ковальчук А.С. Географія релігії в Україні: Монографія. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2003.
12. Николаенко Т. В. Рекреационная география. – М.: ВЛАДОС, 2001

13. Папирян Г.А. Менеджмент в индустрии гостеприимства(отели и рестораны)учеб.– М.:Экономика, 2000 г.
 14. Смаль І. В. Туристичні ресурси світу. – Ніжин: Видавництво Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, 2010– с. 336
 15. Смаль І.В. Рекреація і туризм: короткий тлумачний словник термінів і понять. – Ніжин: Видавництво Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. – 2006.
 16. Сохадзе А. Экономика туризма. – Кутаиси, 2015.
 17. Шарабидзе Н. Р. Туризм – важное направление развития экономики Грузии. – Журнал: Вопросы экономики и управления. – 2016 №5(7) – с. 88-93
 18. Школа М. І. Розвиток туристичного бізнесу регіону. Навчальний посібник. – Чернівці: Книги XXI, 2007
- Два автори:**
19. Балабанов И. Т., Балабанов А. И. Экономика туризма: Учебное пособие. – М.: Финансы и статистика, 2003.
 20. Даниленко Н. Н., Людвиг Л. П. Региональные туристские ресурсы: понятие, влияние на развитие туризма, стратегии управления. – Иркутск: БГУЭП, 2008
 21. Зорин И. В., Квартальнов В. А. Энциклопедия туризма. – М.: Финансы и статистика, 2003, стр 384
 22. Кусков А. С. Лысикова О. В.. Курортология и оздоровительный туризм– Ростов на Дону: Феникс, 2004.
- Три і більше авторів:**
23. Зорина Г. И., Ильина Е.Н., Мошняга Е.В. и др.; Основы туристской деятельности: Учебник – М: Советский спорт, 2001.
 24. Чудновский А. Д., М. А. Жукова, В. С. Сенин. Управление индустрией туризма. Учебное пособие. – 2-е изд. – М.: КНОРУС, 2005.

Автореферати дисертацій

25. Метревели М. Современное состояние и перспективы развития туризма в Грузии: автореф. дис. д-ра экон. наук. – Тбилиси, 2002. 42 с.

Статті з періодичного видання (журнал, газета)

26. Басова А.В. Анализ существующих подходов к оценке туристско-рекреационного потенциала. – Вестник КГТУ, 2006
27. Грузия: столичные жители. М., 1997.
28. Жупаненко А. В., Семенов В. Ф. Економічний розвиток неявної інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери. Науковий вісник Херсонського університету. Серія «Економічні науки» – Херсон: 2014.
29. Патійчук В. – Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, 2018 170 с.
30. Святохо Н. В. Концептуальные основы исследования туристского потенциала региона. Экономика и управление. – Стаття в ВАК України, науковому журналі, 2007 № 2. – с. 30–35.
31. Шепетюк С.М. Рекреаційно-туристські ресурси як основа туристично-рекреаційних послуг// Туристична освіта в Україні: проблеми і перспективи. Зб. наук.праць. – К.: Тонар, 2007.

Електронні ресурси:

Книги

32. Туристичні ресурси. Поняття та сутність. Навчальні матеріали онлайн.
https://pidruchniki.com/15660721/turizm/turistichni_resursi

Законодавчі та нормативні документи

33. Галузеві стандарти
<https://www.me.gov.ua/Documents/MoreDetails?lang=uk-UA&id=ecfd6c5a-1760-4d8d-a931-3a63f64e2310&title=GaluzeviStandarti>
34. Закон Грузії о воде
http://www.cawater-info.net/library/rus/water/water_georgia.pdf

35. Закон Грузії «Про туризм та курорти»

http://www.economy.ge/uploads/kanonmdebloba/turizmi/turizmis_kanoni.pdf

36. Закон Грузії Про захист навколишнього середовища

<https://matsne.gov.ge/ru/document/view/33340?publication=26>

37. Закон Грузії «Про зони санітарної охорони курортів та курортних зон»

<https://gnta.ge/wp-content/uploads/2014/07/საქართველოს-კანონი-კურორტებისა-და-საკურორტო-ადგილების-სანიტარული-დაცვის-ზონების-შესახებ.pdf>

Сторінки з веб-сайтів

38. Агрокавказ// [Електронний ресурс]

<https://agrokavkaz.ge/agroplus/saqarthvelos-tsqhlis-resursi-anu-qhvela-qarthveli-potentsiurad-mdidaria.html>

39. Вікіпедія. Адміністративний поділ Грузії. // [Електронний ресурс]

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%BB_%D0%93%D1%80%D1%83%D0%B7%D1%96%D1%97

40. Вікіпедія. Кобулеті // [Електронний ресурс]

<https://uk.wikipedia.org/wiki/Кобулеті>

41. Вікіпедія. Флора і фауна Грузії // [Електронний ресурс]

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%BB%D0%BE%D1%80%D0%B0_%D1%96_%D1%84%D0%B0%D1%83%D0%BD%D0%B0_%D0%93%D1%80%D1%83%D0%B7%D1%96%D1%97

42. Гірськолижні курорти Грузії. AutoTravel // [Електронний ресурс]

http://www.autotravel.ua/articles/girskolyzhni-kurorty-gruziyii/view_print/

43. Главное. // [Електронний ресурс] <https://glavnoe.ua/articles/a9512>

44. Нове Тбілісі // [Електронний ресурс]

- <http://www.tdf.ge/index.php/2014-10-02-15-50-51/2014-10-02-15-52-23/2014-10-02-15-52-28>
45. Лікування в Грузії. Поїздка// [Електронний ресурс]<http://poizdka.net/1429-likuvannya-v-gruziyi.html>
 46. Медичний туризм. Грузія// [Електронний ресурс]
Медичний туризм GDS 2030<https://gnta.ge/ge/სამედიცინო-ტურიზმი-gds-2030/>
 47. Новости Грузия. Информационное агентство BlaskSeaPress // [Електронний ресурс]<https://www.newsgeorgia.ge/kumsishvili-k-2015-godu-gruziyu-posetit-11-millionov-inostrantsev/>
 48. Особистий блог з географії Мон Пеле // [Електронний ресурс]
<https://monpele.wordpress.com/2014/04/>
 49. Події кавказу// [Електронний ресурс]<http://caucasusevent.com/tbilisoba-den-goroda-tbilisi>
 50. Проектный туризм и развитие органического сельского хозяйства// [Електронний ресурс]<https://mera.gov.ge/Ge/News/Details/3335>
 51. Релігійно-паломницький туризм. Навчальні матеріали онлайн // [Електронний ресурс]
https://pidruchniki.com/1842112043764/turizm/religiyno-palomnitskiy_turizm
 52. Религия Грузии// [Електронний ресурс]
https://www.mouzenidis-travel.ru/georgia/article/religion_georgia
 53. Саирме. Туроператор Музендис Тревел // [Електронний ресурс]<https://www.mouzenidis.com/uk-ua/georgia/article/sairme>
 54. Сурами. Туристер. // [Електронний ресурс]
<https://www.tourister.ru/world/asia/georgia/city/surami>
 55. УНІАН Інформаційне агентство // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.unian.ua/tourism/wheretogo/10598325-svyato-mestopusto-ne-byvaet-ukrajinskih-turistiv-klichut-do-gruziji-zaminiti-rosiyan.html>

56. Экотуризм в Грузии. // [Электронный ресурс]

<https://mygeotrip.com/ru/%D1%8D%D0%BA%D0%BE%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC-%D0%B2-%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B7%D0%B8%D0%B8>

57. Sputnik Georgia// [Электронный ресурс]

<https://sputnik-georgia.com/tourism/20170504/235851743/saqartveloshi-turizmis-instituti-daarsda.html>